

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odsjek za sociologiju

Lucijan Mofardin

**ILEGALNO ODLAGANJE OTPADA I UTJECAJ
EKOLOŠKIH UDRUGA
NA KOLEKTIVNU SVIJEŠT O VAŽNOSTI UČINKOVITOG
GOSPODARENJA OTPADOM U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Zagreb, 2025.

Ovaj je rad izrađen na Odsjeku za sociologiju Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom mentora doc. dr. sc. Ivana Perkova i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2024./2025.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijski okvir	2
2.1 Otpad kao faktor današnje krize okoliša	2
2.2 Ilegalno odlaganje otpada.....	5
2.3 Gospodarenje otpadom u Hrvatskoj – zakonski okvir i izazovi	7
2.4 Ekološka kriza i ekološka etika	10
2.4.1 Veza između kolektivne i ekološke svijesti.....	12
2.4.2 Ekološka svijest u funkciji razvoja nove ekološke kulture.....	14
2.5 Ekološke udruge	16
2.5.2 Ekološke udruge u Hrvatskoj	19
3. Ispitanici, metodologija i ciljevi istraživanja.....	21
4. Rezultati.....	23
4.1 Gospodarenje otpadom.....	23
4.1.1 Povod osnivanja i cilj udruge	23
4.1.2 Doprinos udruga u gospodarenju otpadom.....	26
4.1.3 Suradnja udruga s vlastima te ocjena postojećih nacionalnih strategija i.....	28
politika gospodarenja otpadom.....	28
4.2 Ilegalni otpad.....	34
4.2.1 Vrste i počinitelji ilegalnog odlaganja otpada	34
4.2.2 Prakse u primjeni zakona, kažnjavanje i prijedlozi za promjenu zakona	36
4.3 Kolektivna svijest	39
4.3.1 Metode informiranja, edukacije i primjeri istaknutih kampanja	39
4.3.2 Promjene u ponašanju građana i prepreke u podizanju svijesti.....	41
4.3.3 Uloga društvenih mreža i podrška poznatih osoba	43
5. Rasprava	45
6. Zaključak	51
Zahvala	53
Popis literature.....	54
Sažetak	57
Abstract	58
Dodaci	59

1. Uvod

Zemlja pruža dovoljno da zadovolji svačiju potrebu, ali ne i svačiju pohlepu. (Gandhi)

Istraživanje ilegalnog otpada u Hrvatskoj trenutno je u fokusu zbog nekoliko značajnih slučajeva ekološkog kriminala. Riječ je o ilegalno odloženoj velikoj količini opasnog otpada (oko 35 000 tona opasnog otpada) koji je uvezen iz Italije, Slovenije i Njemačke, a odlagan je na najmanje tri lokacije (Gospić, Varaždin i Benkovac) u Hrvatskoj. Na stranici agroklub.com vidljivi su podaci koje bilježi sustav Evidencije lokacija odbačenog otpada (ELOO). Od 2019. godine prijavljeno je više od 18.000 divljih deponija u Hrvatskoj. Od toga je uklonjeno 4.500 lokacija, a 2.243 prijave su još uvijek neobrađene. Grad Zagreb čini 82% svih prijava, dok ostatak Hrvatske ima 3.217 prijava. Sve to upućuje na ozbiljne prepreke u borbi protiv ekološkog kriminala. Ovi alarmantni podaci i događaji postavljaju pitanje kako se društvo odnosi prema ilegalnom otpadu i što zajednica poduzima da bi pomogla i spriječila takve nemile aktivnosti ekološki neosvijestjenih pojedinaca i skupina. Zapanjujuća spoznaja da se „do jučer“ prirodni biseri Hrvatske zagađuju opasnim otpadom, štoviše, taj se, po život opasni otpad uvozi iz susjednih zemalja, razlog je da se s nevjericom pitamo – Kako je to moguće? Stoga se ovim radom želi istražiti problem ilegalnog odlaganja otpada i utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom. Istraga USKOK-a je razotkrila slučaj ilegalnog odlaganja otpada u našoj zemlji koji pokazuje ozbiljne nedostatke u sustavu gospodarenja otpadom kao i u nadzoru nad ekološkim prijetnjama u Hrvatskoj. Ilegalno odlaganje otpada, potaknuto ili tolerirano od strane interesnih skupina koje imaju političku i ekonomsku moć, ne utječe samo na okoliš, već duboko oblikuje svijest građana, njihovo povjerenje u sustav i spremnost na promjenu. Svrha je ovoga rada ukazati na problem i nesagledive posljedice ilegalnog odlaganja otpada jer ono predstavlja ozbiljnu prijetnju zaštiti okoliša u Republici Hrvatskoj o kojoj se još uvijek nedovoljno govori i piše. Nepropisno zbrinjavanje otpada i divlja odlagališta ukazuju na manjak ekološke svijesti i odgovornosti među građanima. U tom kontekstu, ekološke udruge imaju izuzetno važnu ulogu u oblikovanju kolektivne svijesti o potrebi zaštite okoliša. Kroz edukaciju, aktivizam i konkretne akcije na terenu, one potiču građane na odgovornije ponašanje i djeluju kao most između zajednica i institucija. Uznemirujuća je činjenica da priroda sve češće postaje žrtvom neodgovornog ponašanja pojedinaca i tvrtki.

Aktivnosti ekoloških udruga ne samo da izravno doprinose zaštiti okoliša, već i jačaju osjećaj kolektivne odgovornosti i solidarnosti među građanima. Cilj je ovoga rada istražiti pitanje ilegalnog otpada i kako i koliko ekološke udruge doprinose povećanju ekološke svijesti te posljedično učinkovitijem gospodarenju otpadom. Kako bismo saznali više o stvarnoj situaciji na terenu, intervjuirano je deset predstavnika ekoloških udruga koje djeluju na području sedam županija u Hrvatskoj. Napravljena je analiza njihovih odgovora te su prikazana i analizirana njihova iskustva, zapažanja, prijedlozi i ponuđena rješenja.

Kompozicijska se cjelina rada sastoji od šest poglavlja. Nakon uvodnog dijela predstaviti će se teorijski okvir koji će, kao uvod u empirijsko istraživanje poslužiti za interpretaciju, analizu i sintezu postojećih teorijskih izvora kako bi došli do sistematizacije znanja i novih spoznaja na zadanu temu. Potom slijede cjeline koje se odnose na empirijsko istraživanje kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua s ekološkim udrugama koje u svom radu imaju naglasak na zbrinjavanju otpada te na kraju rada dolazi zaključak.

2. Teorijski okvir

2.1 Otpad kao faktor današnje krize okoliša

Trebamo obnoviti naš ugovor s prirodom. Ekologija je ujedinjujuća sila koja može umanjiti netoleranciju i proširiti našu empatiju prema drugima – i ljudima i životinjama.
(Gregory Colbert)

Različit otpad tj. onaj koji nije selektiran na istom mjestu predstavlja smeće koje se ne može upotrijebiti kao sirovina. Materijali i predmeti koje ljudi više ne trebaju ili ne mogu rabiti u proizvodnji i svakodnevnom životu naziva se otpad koji se treba odlagati na odlagalištima, odnosno posebno uređenim mjestima (deponij) (Cifrić, 2009). Deponij ili “službeno odlagalište” trebalo bi organizirati vodeći brigu o zaštiti okoliša i estetskim uvjetima. Lokacije bi morale biti pažljivo odabrane sa svom potrebnom tehnologijom rada koja se temelji na sigurnosti za okoliš i što većoj iskoristivosti otpada. Nažalost, mnoga “službena odlagališta” imaju status neuređenih i nekontroliranih odlagališta tako da se vrlo malo razlikuju od smetlišta koja su potpuno izvan kontrole (Fundurulja, 2000). Moderno, potrošačko društvo živi na način koji uvjetuje neizmjernu uporabu prirodnih resursa. Dragocijeni resursi se rasipaju i pretvaraju u otpad. Današnji način života i razina potrošnje utječe na naše zdravlje

kao i na zdravlje planeta Zemlje. Neefikasni proizvodni proces, kao materijalni dokaz, stvara otpad, što znači da efikasnost raste kada se proizvodi manje otpada i na taj se način štedi novac, materijal i energija. Potrebna je bolja organizacija, informiranost i primjena moderne tehnologije za ostvarenje koncepta „nula otpada“. Proizvođači ne bi trebali proizvoditi nešto što se ne može reciklirati, ponovno iskoristiti ili kompostirati. Jedno od rješenja je bolji industrijski dizajn, kompatibilan s 21. stoljećem (Motik, 2007).

Prirodni okoliš je okruženje intaktnim prirodnim stanjem u koje čovjek nije intervenirao (Cifrić, 2009). Čovjekova želja da živi što lagodnije dovela je do urušavanja odnosa prirodnog i čovjekovog sustava. Zadani je prirodni okoliš u kojem čovjek živi jedinstven jer mu pruža ostvarenje temeljnih životnih potreba, ali ga je čovjek kroz povijest, razvojem tehnologije, potpuno preobrazio (Črnjar, 2002). Potrošačko društvo ne brine o prirodi i okolišu. Priroda se devastira koristoljubivim industrijskim razvojem i narušava se ekološka ravnoteža. Stoga se svaka buduća proizvodnja ne smije temeljiti samo na tehnološkoj i ekonomskoj opravdanosti, već je ključna briga i ulaganje u zaštitu okoliša i zdravlje ljudi (Carter, 2004). Odnos čovjeka prema okolišu nije samo pitanje ekologije, već je to i društveni fenomen koji se oblikuje kroz kulturu, vrijednosti, norme i institucije. Čovjek je oduvijek utjecao na okoliš. Njegovo neodgovorno ponašanje odvojilo ga je od prirode te se on počeo ponašati kao njezin gospodar. Sve veća proizvodnja i potrošnja povećale su pritisak na okoliš i to količinom i sastavom otpada, a nažalost čovjek se i dalje neodgovorno odnosi prema stvarima koje mu više ne trebaju. Društvo trenutno iscrpljuje resurse više nego što se Zemlja obnavlja, a otpad je u sve većim količinama i sve opasnijim komponentama dio ljudske svakodnevnice (Kiš, 2019).

Živimo u doba kada je otpad sigurno najveći problem onečišćenja okoliša u svijetu i to je uzrok lošije kvalitete življenja. Nepropisno odbačeni otpad na ilegalnim odlagalištima potencijalna je ekološka katastrofa koja direktno dovodi u pitanje zdravlje čovjeka i drugih živih bića (Herceg, 2013). Zakopavanje otpada u smetlište ne rješava problem, štoviše uzrokuje velika i dugotrajna zagađenja. Zavaravanje da je otpad ispod tepiha nevidljiv, samo odgađa trenutak kada će taj teret zagađenja okoliša netko trebati riješiti. Postavlja se pitanje hoće li biti prekasno da se izbjegn timer nesagledive posljedice. Uz to je sanacija smetlišta skupa, a činjenica je da se štetni utjecaj otpada i smeća ne mogu potpuno ukloniti (Milanović, 2002). Priroda konstantno stvara i potom iskorištava nusproizvode jer je uređena tako da materija kruži. Kada su u pitanju ljudi, proces završava velikom hrpom smeća jer ljudi umjesto kružnih procesa uglavnom stvaraju linearne (Motik 2007). Otpad može biti vrijedan resurs, ali kada pomiješan otpad postane smeće dobivamo zdravstveni, ekološki i društveni problem. Izuzetno

je bitna edukacija građana i njihova uključenost u javne rasprave i odlučivanje kao dio demokratskih procesa. Ta razina edukacije uključuje podizanje svijesti građana o potrebi i važnosti osobne informiranosti o pojavama u društvu koje utječu na njihov život. Druga je razina edukacije potreba izbjegavanja stvaranja otpada, recikliranje, ponovna upotreba, kompostiranje i smanjenje stvaranja otpada. Ta edukacija treba početi već u dječjem vrtiću i biti dio cijelog obrazovnog sustava (Perkov, 2022). Perkov (2022.) smatra da je učinkovita promjena sustava ostvariva samo ako se počne gospodariti otpadom. To se može postići i to najprije dijalogom između svih koji sudjeluju u procesu odlučivanja te zaključuje da je - odgovornost - ključna riječ koja u budućnosti treba definirati odnos čovjeka i društva prema okolišu.

Dostignuta je najviša točka krize okoliša koju čini i problem otpada. Stoga je, više no ikada u povijesti, potrebna cjelokupna osviještenost društva i aktivacija kreativnih potencijala čovječanstva (Milanović, 2002). Dvadeset godina poslije prve Stockholmske konferencije UN o okolišu (1972.), održana je konferencija o okolišu i održivom razvoju (UNCED) u Rio de Janeiro u lipnju 1992. godine. Prihvaćen je koncept održivog razvoja, a na Konferenciji je sudjelovala i Hrvatska i tom prigodom podnijela izvješće o stanju okoliša (Cifrić, 2012). Prekretnicom u globalnoj ekološkoj politici smatra se upravo Konferencija UN-a o okolišu na kojoj je istaknuto da je dugotrajni gospodarski napredak jedino moguć uz zaštitu okoliša. „Zakonom o zaštiti okoliša i podzakonskim aktima u pravni poredak Republike Hrvatske prenesena je Direktiva 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. godine o odgovornosti za okoliš u pogledu sprječavanja i otklanjanja štete na okolišu. Uredbom o odgovornosti za štete u okolišu (»Narodne novine«, broj 31/17 i 50/20 u daljnjem tekstu: Uredba) uređuju se djelatnosti koje se smatraju opasnim za okoliš i/ili život i ljudsko zdravlje, kriteriji prema kojima se procjenjuje prijeteća opasnost i utvrđuje šteta u okolišu, najprikladnije mjere za otklanjanje štete u okolišu, njihova svrha i način odabira, način otklanjanja štete u okolišu (uključujući posebne uvjete glede pojedinih sastavnica okoliša, zaštićenih vrsta i prirodnih staništa), te način specificiranja troškova vezano za utvrđivanje i otklanjanje prijeteće opasnosti i štete u okolišu, postupak utvrđivanja mjera te druga pitanja s tim u vezi“ (MZOZT).

2.2 Ilegalno odlaganje otpada

Čovjeku je podaren razum i moć da stvara, tako da bi mogao dodati na ono što mu je dato. Ali do sada on nije bio stvaralac, nego uništavač.

Šume nestaju, rijeke presušuju, divlje životinje izumiru, klima je uništena, a tlo izgleda siromašnije i ružnije svakim danom. (Anton Čehov)

U Republici Hrvatskoj je problem ilegalnog odlaganja otpada ozbiljna prijetnja okolišu, zdravlju ljudi i održivom razvoju. Obuhvaća svaki oblik odbacivanja otpada bez odgovarajuće kontrole i nadzora na lokacijama koje za to nisu predviđene. Divlja odlagališta i nepropisno zbrinjavanje otpad predstavljaju veliki izazov za društvo. Osim što šteti prirodi i zdravlju ljudi, takve pojave ukazuju na manjak ekološke svijesti i ekološkog morala, odnosno manjak odgovornosti među građanima.

Sve veću moć u postojećim globalizacijskim uvjetima razvoja dobivaju nadnacionalne kompanije, no ipak nacionalna država i danas ostaje bitan faktor za brigu o kvalitetnom životu ljudi na nekom prostoru (Lay, 2012). Nekontrolirano odbacivanje otpada u prirodu uzrokuje velike i često nepopravljive štete. Prema Zakonu o otpadu, vlasnik otpada je odgovoran za ispravno postupanje sa svojim otpadom, a ta odgovornost ne prestaje njegovim neodgovornim odbacivanjem otpada u prirodu. Zbog sve bržeg povećanje količine otpada stalno niču nova „divlja“ odlagališta (Milanović, 2002). Ilegalno odlaganje otpada, na mjesta koja za to nisu predviđena zakonom ili lokalnim propisima, često proističu iz neznanja, nemara ili želje za izbjegavanjem troškova pravilnog zbrinjavanja. To je kompleksan problem s ozbiljnim posljedicama po okoliš, zdravlje ljudi i ekonomiju. Ustavom i mnogim međunarodnim dokumentima zajamčeno je pravo na zdrav okoliš, a neodgovorno gospodarenje otpadom to onemogućuje (Perkov: 2022).

Ono što dodatno zabrinjava jest činjenica da su mnoga od tih odlagališta poznata lokalnim vlastima, a unatoč tomu, sankcije izostaju. Takva praksa stvara osjećaj bespomoćnosti kod pojedinca koji sve rjeđe vjeruju da njihova osobna odgovornost, poput razdvajanja otpada ili prijavljivanja nepravilnosti, ima stvaran učinak. Rješavanje problema ilegalnog odlaganja otpada zahtijeva, ne samo bolju provedbu zakona i ulaganje u infrastrukturu, već i promjenu kolektivne svijesti, odnosno zahtijeva zajednički angažman institucija, lokalne zajednice i

pojedinaца. Jedino je tako moguće značajno smanjiti broj ilegalnih deponija i očuvati prirodni ambijent za buduće generacije.

2.2.1 Onečišćenje otpadom – uzroci i posljedice

Barbarski odnos prema okolišu i kulturi uvijek je i svuda znak iskvarenosti duše bezočnim egoizmom i cinizmom. (Andrej Zubov)

Čovjek je dio prirodnog okruženja, a promjene načina života utječu na prirodu koja onda utječe na samoga čovjeka. Čovjek je dio prirode i nikako nije njen gospodar. Na tim spoznajama treba temeljiti i prioritete sprečavanja nastajanja otpada (Kiš, 2019: 16). Ljudi su kroz povijest živjeli u skladu s prirodom i njezinim zakonima. Međutim, s razvojem civilizacije, industrije i tehnologije čovjek kontinuirano narušava prirodnu ravnotežu stavljajući vlastite potrebe ispred očuvanja okoliša. Suvremeno čovječanstvo sve više opterećuje problem štetnih tvari u okolišu čije koncentracije u dvadesetom stoljeću bilježe znatan porast te onečišćuju sve sastavnice okoliša. Onečišćenje okoliša jedan je od najznačajnijih izvora globalnih zdravstvenih rizika (Herceg, 2018). Kada se može izmjeriti stupanj promjene kvalitete okoliša koji ne ugrožava komponente ekosustava, govorimo o onečišćenju. Ako koncentracija štetnih tvari negativno djeluje na okoliš, radi se o zagađenju (Cifrić, 2009). Može se konstatirati da riječi imaju blisko značenje, ali se definitivno trebaju razlikovati jer onečišćivači u kraćem vremenskom razdoblju ne potiču direktnu štetu zdravlju ljudi i drugih živih organizama, a zagađivači proizvode dugotrajni štetni učinak na okoliš, živa bića i zdravlje ljudi.

Nepropisno odbacivanje otpada u prirodu onečišćenje je prirode s dalekosežnim posljedicama. Uzroci takvog ponašanja su brojni: nedostatak informacija, niska razina ekološke pismenosti građana, nemogućnost pristupa odgovarajućim uslugama odvoza otpada, nedostatak infrastrukture za selektivno prikupljanje otpada, troškovi zbrinjavanja otpada - visoke naknade za legalno odlaganje građevinskog i glomaznog otpada, kao i nedovoljna kontrola i slaba provedba zakonskih sankcija. Štete koje pritom nastaju nemjerljive su i teško popravljive (Herceg, 2013). Osim ekoloških, stvaraju se i ekonomski gubici jer čišćenje i sanacija ilegalnih odlagališta predstavljaju značajan financijski teret za državu i lokalne zajednice.

2.3 Gospodarenje otpadom u Hrvatskoj – zakonski okvir i izazovi

*Ako zaista smatraš da je problematika zagađivanja manje važna od ekonomije,
pokušaj ne disati dok brojiš novce! (Guy McPherson)*

U tri s vremenom ljudi nepromišljeno miješaju različite vrste otpada i na taj način stvaraju smeće koje je najlakše samo odvesti iz naselja i zatim negdje baciti. Međutim, smećem je vrlo teško održivo gospodariti. Ljude treba naučiti kako spriječiti stvaranje smeća. U odgovornom društvu ljudi prije svega promišljaju kako spriječiti nastanak otpada. Otpad sadrži veliki broj iskoristivih tvari čija se vrijednost izravno smanjuje miješanjem s drugim frakcijama. Zato je prvi prioritet spriječiti stvaranje smeća od otpada (Kiš, 2019).

Gospodarenje otpadom podrazumijeva pravilno rukovanje otpadom od njegova nastanka do konačnog zbrinjavanja i to na način koji je prihvatljiv za okoliš, zdravlje ljudi i gospodarstvo. Gospodarenje otpadom je proces koji obuhvaća skup aktivnosti i mjera koje se provode s ciljem pravilnog rukovanja otpadom (Milanović, 2002). Cifrić (2009) navodi tri ključna načela u području gospodarenja otpadom koja je postavila Europska unija: „prevencija u nastajanju otpada, recikliranje i ponovna uporaba te poboljšanje konačnog zbrinjavanja i nadzora otpada“. Dalje ističe da održivi razvoj balansira između ekološke stabilnosti i ekonomske učinkovitosti. Održiva ekonomija ima za cilj uspostavljanje ekološke proizvodnje što znači da se tijekom cijelog procesa proizvodnje smanjuje potrošnja energije i sirovina (Cifrić, 2009). Održiva proizvodnja i potrošnja očekuje od proizvođača kvalitetne i dugotrajne proizvode. Nažalost, mnogi to danas ne čine. Proizvodnja je često rasipna i neodrživa potrošnja energenata i resursa (Lay, 2012). Gospodarenje otpadom nije suočeno samo s tehničkim, nego još i više s ljudskim faktorom. Zbog toga je osnovni preduvjet za ostvarenje postavljenih ciljeva zaštite okoliša i gospodarenja otpadom osobna promjena svakog pojedinca (Milanović, 2002).

Hrvatska je u zakonodavnom smislu uskladila mnoge svoje propise s Europskom unijom. Osnovni dokumenti uključuju Zakon o gospodarenju otpadom i Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske. Glavni ciljevi su smanjenje ukupne količine otpada, povećanje reciklaže i ponovne uporabe te smanjenje odlaganja na odlagališta (Kalambura, 2018). Postojeće stanje u gospodarenju otpadom u Hrvatskoj nije na razini koja omogućuje kvalitetnu zaštitu okoliša i njime nisu zadovoljni stručnjaci koji znaju kako bi trebalo biti, ali nisu u mogućnosti djelovati jer se odluke donose mimo njih, nezadovoljna je javnost koja je zbunjena i frustrirana te

dovedena u stanje da je „protiv svega“. Zadovoljni su samo oni koji žive na račun takvog stanja jer ostvaruju zarade i čuvaju fotelje. Dokle god ćemo slušati od strane odgovornih da će rješenje dati „struka“ i da institucije trebaju raditi svoj posao, a figa se drži u džepu, neće biti napretka jer oni su kreatori postojećeg stanja (Rukavina, 2009: 54). Rukavina naglašava da je civilizacijski i stručni odgovor na pitanje kako dalje s problemom otpada jedino usvajanje bezodlagališnog koncepta rješavanja jer odlagališta ne smiju biti rješenje zbrinjavanja otpada. Prema njemu, bezodlagališni koncept podrazumijeva i sto postotnu reciklažu metala, stakla, građevinskog otpada i biootpada. Spaljivanje otpada na otvorenom ili u običnim pećima je zločin prema okolišu i to treba oštro sprječavati. Svaki pojedinac i općenito drštvo treba usvojiti racionalno gospodarenje vrijednim sirovinama i resursima te organizirati odvojeno prikupljanje otpada. Osigurana komunalna usluga građanima, koja uključuje odvojeno prikupljanje otpada, zakonska je obveza jedinica lokalne samouprave (Kalambura, 2018: 10). U Hrvatskoj je najvrjedniji reciklabilni otpad papir i karton, a još uvijek se na odlagališta baca više od dvjesto pedeset tisuća tona godišnje, a odvojenim bi se prikupljanjem osiguralo više od stotinu milijuna kuna godišnjeg prihoda. Kada taj materijal završi u smeću, on stvara troškove obrade ili odlaganja. Što se tiče plastičnog otpada procjena je da se u Hrvatskoj odbacuje više od tri stotine tisuća tona različitog plastičnog otpada godišnje. Odvajanje plastike za recikliranje ima složeniju pripremu zbog njezine raznovrsnosti, ali svi se ti materijali: plastika, papir, metal, staklo i tekstil mogu vratiti u proizvodnju stvarajući kružnu ekonomiju (Dobrović, 2019). Unatoč zakonodavnom napretku, praksa često zaostaje. Prema izvješćima Eurostata (službeni statistički ured EU-e) te izvješćima Europske agencije za okoliš i Europske komisije stopa recikliranja u Hrvatskoj i dalje je ispod prosjeka EU-e. Prema podacima Eurostata, prosječna stopa recikliranja komunalnog otpada u EU-i iznosi otprilike 50 %, a u 2023. godini Hrvatska je reciklirala otprilike 36 % komunalnog otpada, što je znatno ispod prosjeka EU-e (Eurostat, 2023) U mnogim općinama selektivno prikupljanje otpada nije dovoljno razvijeno, infrastruktura za reciklažu je nedostatna, a svijest građana o pravilnom odlaganju otpada još uvijek varira.

Antropocentrizam kao preživjeli koncept treba zamijeniti koncept održivosti i to u svim područjima društvenog života. U onim društvima gdje toga nema, nastaju krize – ekološka, moralna i kulturna. Svijet je opterećen postavljenim zahtjevima stalnog gospodarskog rasta i stvaranjem profita što neminovno troši i uništava prirodne resurse (Šundalić, 2007). Cilj je gospodarenja otpadom smanjenje štetnog utjecaja otpada na okoliš (zrak, tlo, vode), očuvanje prirodnih resursa, zaštita zdravlja ljudi i učinkovitije korištenje resursa te poticanje kružnog

gospodarstva. S obzirom na to da se svakim danom količina otpada povećava, a uz to je nedostatna infrastruktura za njegovo zbrinjavanje, otpad postaje sve veći problem koji traži promptno rješenje (Herceg, 2013). Herceg (2013) navodi sedam načela gospodarenja otpadom: načelo održivog razvoja, načelo blizine i regionalnog pristupa upravljanju otpadom, načelo hijerarhije upravljanja otpadom, načelo – „onečišćivač plaća“, načelo odgovornosti, načelo sudjelovanja javnosti u donošenju odluka i načelo – „nula otpada“. Poštovanje i primjena tih načela izazov je za društvo i održivi razvoj. Odlaganje otpada na odlagališta (deponij, smetlište), kao dio organizirane komunalne djelatnosti, posljednja je faza u cjelovitom sustavu gospodarenja otpadom. Rizici odlaganja otpada mogu biti neprocjenjivo veliki, naročito kad se otpad nekontrolirano odlaže na za to neodređeni prostor. U toj situaciji može doći do ekološke nesreće i do pojave raznih neželjenih utjecaja (Kalmbura, 2018). Vrijednosti koje njegujemo pokušavaju se ostvariti kroz zakonske norme, u ovom slučaju te su vrijednosti zdrav okoliš i resursno učinkovito gospodarstvo, a da bi norme bile djelotvorne, moraju se provoditi. Europski propisi koji se odnose na otpad su sveobuhvatni, a Hrvatska zaostaje u tom pogledu jer je trenutna strategija postupanja s otpadom stara sedamnaest godina i pitanje je kada će se donijeti nova (Perkov, 2022).

Često se otok Krk ističe kao primjer dobre prakse u odvajanju i gospodarenju otpadom. Vidljiva je osviještenost otočana u odvajanju otpada i prihvatanju europskih normi i standarda. Za ostvarenje takvih pozitivnih rezultata iznimno je važna dobra komunikacija svih sudionika u odlučivanju i provođenju dogovorenih ciljeva. Gospodarenje otpadom je dovelo do promjene navika i ponašanja stanovnika otoka. Otočani su uspjeli, već nakon godinu dana primjene novog sustava, dovršiti i sanaciju odlagališta. Pored toga su izgradili sortirnicu za reciklažne sirovine što je omogućilo otvaranje novih radnih mjesta. Za proizvodnju komposta iz prikupljenog biootpada postavljena je i kompostana pa tako svako domaćinstvo godišnje može dobiti dvije besplatne vreće komposta. To je pridonijelo još većoj motiviranosti otočana da odgovorno pristupaju razdvajanju otpada (Blažević Pajdaš i Pajdaš, 2015). Ovakvi su primjeri najbolji dokaz da se na jednostavan i pozitivan način može utjecati na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom.

2.4 Ekološka kriza i ekološka etika

Čovjek je dio prirode, a ne njezin gospodar. (Albert Schweitzer)

U kontekstu ekološke krize, kriza je neuobičajeno stanje (negativnih posljedica) koje se može prepoznati kao točka promjene i vrijeme za odluku kako nastaviti razvoj. Glavno je pitanje industrijskog društva bilo kako „prazni svijet“ što brže „napuniti“ da postane „puni svijet“, a danas je glavno pitanje kako „puni svijet“ uravnotežiti jer kriza postaje trajno stanje u socijalnoekološkom pogledu (Cifrić, 2012). U udžbenicima socijalne psihologije piše da se čovjekova gledišta sastoje od tri komponente: kognitivne, emocionalne i akcijske. Pomor pčela, sječa šuma, sve veće gomile smeća - sve bi nas to trebalo toliko potresti da sami sebe počnemo žaliti. A ostajemo hladni. Zašto? (Pečjak, 2009: 482). Kod definiranja pojma ekološke krize misli se na prihvaćene spoznaje ekološke znanosti koje su povezane s konotacijom riječi – kriza, a odnosi se na drastično ugrožavanje neke biljne ili životinjske vrste ili pak cijelog ekosustava (Bolković, 2020). Ekološka kriza s kojom se suočavamo nije samo znanstveni ili politički izazov, već i društveni. Postoje kulture koje prihvaćaju i poštuju prirodu, a neke iskorištavaju prirodu za sirovinu u svrhu vlastitog ekonomskog napretka. Vrlo je zahtjevno postaviti globalnu ekološku etiku koja bi omogućila sklad između čovjeka, tehnologije, kulture i prirode. Čovjek je najrazvijenije biće i zato je moralno i pravno odgovoran za svoje postupke, a ekološka kriza iziskuje odgovoran odnos suvremenog društva prema okolišu (Jambrešić, 2024). Ekološka kriza je upozorila na dugoročne perspektive i potrebu odgovornog ponašanja prema prirodi i okolišu. Tako nastaje nova svijest modernog čovjeka koja danas značajno utječe na formiranje „ekološkog građanina“ (Cifrić, 2012).

Možemo zaključiti da pojam - ekološki građanin - povezuje ekologiju, etiku i demokraciju. To nije samo građanin koji brine o okolišu kod kuće, već i onaj koji aktivno sudjeluje u oblikovanju društva koje poštuje prirodu i živi u skladu s njom. Potiče osobnu i kolektivnu odgovornost u vremenu kada su institucionalne promjene često spore. Ekološka kriza u 21. stoljeću nije samo znanstveno ili tehničko pitanje, već je to etičko, građansko i političko pitanje. Stoga ideja "ekološkog građanina" pokušava proširiti pojam "osviještenog građanina" što uključuje: odgovornost prema budućim naraštajima, održivost kao osnovni društveni interes i svijest da lokalne akcije imaju globalne posljedice.

Ekološka etika i etika okoliša koriste se kao sinonimi, a određuju utemeljenje etičkih normi koje predstavljaju kriterije za čovjekovo moralno ponašanje prema živom svijetu i

ekosustavima u prirodi (Cifrić, 2012). U užem smislu ekološka etika se odnosi na čovjekovo ponašanje prema prirodi i igra veliku ulogu u pronalaženju održivih rješenja povoljnih i za čovjeka i za prirodu. Ekološka etika prati ekološku krizu, a iz godine u godinu njezina uloga raste jer pozitivno djeluje na osvještavanje društva i svakog pojedinca (Jelić, 2023). Postoji nekoliko gledišta znanstvenika o stupnju ekološkog propadanja. Optimisti vjeruju da će razvoj tehnologije riješiti sve probleme, a pesimisti smatraju da smo došli do stupnja kada više ne možemo zaustaviti ekološko propadanje, možemo ga samo usporiti (Pečjak, 2009). Antropocentrični teoretičari tvrde da će razvoj znanosti i tehnologije riješiti ekološke probleme koji se svakim danom sve više gomilaju. U fokusu je njihovog djelovanja ostvarivanje gospodarskog napretka ne pitajući za cijenu, odnosno kako to utječe na stanje u prirodi i na njezine obnovljive mogućnosti (Črnjar, 2002).

Stav ljudi se, prema McCluneyju, može podijeliti u tri skupine: fatalisti, koji vjeruju da je ekološka smrt naša posljednja postaja u tramvaju razvitka; tehnološki optimisti, koji tvrde da je ekološka kriza zacijelo pospješila razvitak tehnike i otkrila nam mnoge nove tehnologije, a tehnologija će nam riješiti sve probleme; holisti, koji upozoravaju na krhkost ekološke ravnoteže na Zemlji: ispad samo jedne karike lako izazove lanac neugodnih promjena, pa moramo čuvati cjelokupan okoliš (Pečjak, 2009: 477). Pečjak (2009.) dodaje i gledište skeptika koji uzroke svih negativnih promjena u prirodi objašnjavaju upravo različitim prirodnim događanjima poput biokemijskih ciklusa prirodnih zbivanja, pomak Zemljine osi kao i pojavom mnogih drugih događaja u prirodi. Mnogi su znanstvenici srodnih bioloških disciplina proveli mnogobrojna mjerenja životnih uvjeta na Zemlji, a rezultati istraživanja su poražavajući jer loši ekološki uvjeti izravno utječu na sve oblike života. Evo samo nekih od tih spoznaja: organizacija *Global Citizens for Peace*, s kojom surađuje više od tisuću znanstvenika iz cijeloga svijeta, izvijestila je (2008.) da će u idućih 30 godina, po svoj prilici, izumrijeti 11.000 biljnih i životinjskih vrsta, da će se emisija ugljičnog dioksida podignuti na 7 milijardi kilograma godišnje, da će 55% svjetske populacije trpjeti zbog pomanjkanja vode i da će se biološka raznolikost sniziti za 30%. Nedostatak čiste vode pogodit će čovječanstvo gore od nedostatka nafte (Pečjak, 2009: 478) Čaldarović (2012) ističe da ekološki osviješten razvoj podrazumijeva ideju opreznosti i osjećaja za mjeru, odnosno racionalizaciju razvoja u društvu sa sve većim rizicima kako bi se ostvarila bolja i sigurnija budućnost. Početkom ovoga stoljeća ekološka dimenzija više nije samo briga za okoliš, već postaje najvažnija dimenzija u rješavanju mnogobrojnih problema svakodnevnog života i razvoja.

Misliti ekologijski nema samo lokalnu dimenziju, nego danas znači misliti globalno stoga vrijedi poznata izreka – misli globalno - djeluj lokalno!

Iz svega navedenog proizlazi zaključak da je ekološka kriza stvarnost koja testira naše vrijednosti i sustave, a ekološka etika nudi normativni kompas kako bismo trebali živjeti. Samo društvo koje osvijesti i prihvati da priroda ima svoje granice, da čovjek nije iznad prirode, nego njezin dio i da održivost nije izbor, nego nužnost može ostvariti spoj etike i prakse za dobrobit čovjeka i planeta Zemlje. Slobodno možemo reći da u 21. stoljeću, ekološka etika postaje temelj promišljanja o održivosti jer pomaže oblikovati našu svijest i vrijednosti u odnosu na prirodu. U budućnosti se od ekološke etike može očekivati promjena vrijednosti - od antropocentrizma prema biocentrizmu, odnosno čovjek više neće biti u centru, nego će to postati priroda kao vrijednost sama po sebi. Iz prethodno navedenog proizlazi da se može očekivati i razvoj novih etičkih koncepata kao na primjer: "prava prirode", "međugeneracijska pravda" i slično kao i uključivanje ekološke etike u obvezno obrazovanje i zakonodavstvo.

2.4.1 Veza između kolektivne i ekološke svijesti

Čovjek je u 20. stoljeću vjerojatno Zemlji napravio više štete nego u njezinoj cijeloj povijesti. (Jacques Yves Cousteau)

Ekološka svijest obuhvaća razumijevanje ekoloških problema, spremnost na promjenu ponašanja i aktivno zalaganje za zaštitu okoliša. Ona je dio kolektivne svijesti i predstavlja balans između čovjeka i prirode (Afrić, 2002). Kolektivna i ekološka svijest su međusobno povezane i uzajamno se nadopunjuju: kolektivna svijest potiče ekološku odgovornost. Naime, ako društvo prihvaća očuvanje okoliša kao zajedničku vrijednost, pojedinci su skloniji ekološkom ponašanju. Ekološka svijest može potaknuti promjene u kolektivnoj svijesti. Pojam kolektivne svijesti je uveo Émile Durkheim, jedan od osnivača moderne sociologije. Smatrao je da kolektivna svijest održava društvenu koheziju i omogućuje društvu da funkcionira kao organizirana cjelina. U kontekstu ekologije, kolektivna svijest predstavlja osnovu na kojoj društva razvijaju zajednički odnos prema prirodi, održivom razvoju i budućnosti planeta.

Prema Hrvatskoj enciklopediji „društvena (kolektivna) svijest je skup predodžaba i ideja, uključujući vrijednosti i norme ponašanja, što ih dijele pripadnici nekog društva ili društvene grupe. U različitim društvima i epohama različit je i odnos između društvene i individualne svijesti. U tradicionalnim društvima naglašene su kolektivne vrijednosti i norme kao nadindividualne, kao i shvaćanje da su zajednička sudbina te kolektivna uvjerenja i interesi važniji od individualnih. U modernim se društvima, prije svega zapadnima, naglašavaju individualne razlike i daje se prednost individualnim interesima, dok se društvena svijest pretežno svodi na skup formalnih pravila uobičenih u zakonodavstvu“. Ovo definiranje pojma kolektivne svijesti potiče na promišljanje što nas očekuje u skoroj budućnosti ako u modernom društvu i dalje prevlada individualizam (želje i korist, osobna sloboda i tržišna logika) naspram kolektivnih interesa (poput očuvanja okoliša, javnog zdravlja, socijalne pravde). Rješenje je da se potakne kolektivna odgovornost i pomiri individualno i kolektivno. To se može postići tako da se etičkim i ekološkim obrazovanjem pomogne građanima da shvate i prihvate činjenicu da su zajednički interesi dugoročno i njihovi interesi. Mediji i društvene mreže mogu promovirati pozitivne modele ponašanja kao što su ekološko ponašanje i volontiranje, odnosno društveno koristan rad. Pored toga ljude ne možemo samo “moralno” uvjeravati, nego treba kreirati načine koji olakšavaju i pridonose kolektivno odgovornom ponašanju. To znači da bi svako štetno ponašanje trebalo biti regulirano ili kažnjeno, cijene ekoloških proizvoda bi trebale biti povoljnije, a održivo ponašanje bi se moglo nagrađivati određenim mehanizmima. Kulturna promjena dolazi iz obitelji, obrazovnih institucija i kroz zajedničke aktivnosti pa će se izraz - "što ja imam od toga" pretvoriti u - "što mi imamo od toga".

Spoznaja o ekološkoj krizi utjecala je na stvaranje nove svijesti o okolišu i promišljanju o čovjekovom lošem utjecaju na okoliš. Osvješten problem koji napokon zabrinjava čovjeka formira njegovu ekološku svijest (Čifrić, 2012). Svjetska ekološka kriza utječe na čovjekovo senzibiliranje za okoliš. Mijenja se stav pojedinaca u oblikovanju okoliša s namjerom da se prouzroči što manje posljedica na ekosustav. U pitanju je prilagodba čovjeka koja dovodi do odgovornog pojedinaca i društva u odnosu prema prirodi (Smolak i Kemeter, 2017). Ekologijska svijest se formirala kao legitiman pogled na svijet, osobito pod utjecajem ekologijskog aktivizma koji je djelovao proteklih decenija – od Stocholma do Ria i koji je pridobio sve veći broj pristalica (Čaldarović, 2012). Ne možemo ni zamisliti čovjeka koji uživa u zagađenom okolišu i divljim odlagalištima smeća i koji prihvaća život u takvim uvjetima. Kada se okoliš jednom onečisti, nemoguće ga je vratiti u prvobitno stanje. Obveza

je svakog pojedinca osigurati zdrav i kvalitetan život društvu u kojem živi, a u tome bitnu ulogu ima ekološka svijest (Smolak i Kemeter, 2017).

Na temelju izloženoga nameće se zaključak kako bi se društvo raspalo bez kolektivne svijesti jer bi svaki pojedinac djelovao samo po vlastitim pravilima. Kolektivna svijest daje osjećaj pripadnosti i osigurava društveni red, a mijenja se pod utjecajem obrazovanja, kulture, medija i širih društvenih procesa. Značajke kolektivne svijesti su zajedničke vrijednosti i uvjerenja kao što su poštovanje zakona i moralnih normi. Važno je istaknuti da probuđena ekološka svijest utječe na čovjekovo svakodnevno ponašanje, a osobito uvažavanje ekoloških vrijednosti što oblikuje ekološki stil života. Iako ekološka svijest može postojati na individualnoj razini, pravo djelovanje i veće promjene nastaju kada se ta svijest pretoči u kolektivno djelovanje. Tu dolazi do izražaja značaj zajedničkog narativa, obrazovanja, medija i politike koji oblikuju društvenu svijest o ekologiji. Veza između kolektivne i ekološke svijesti je ključna: ona pokazuje da je promjena moguća kada postane dijelom zajedničkog identiteta i djelovanja. Pojedinci mogu biti inicijatori, ali je kolektiv taj koji nosi stvarnu promjenu.

2.4.2 Ekološka svijest u funkciji razvoja nove ekološke kulture

*Kroz većinu povijesti čovjek se morao boriti protiv prirode da bi preživio;
tek u ovom stoljeću počinje shvaćati kako je potrebno da je zaštiti da bi preživio.
(Jacques Yves Cousteau)*

Evidentna je kulminacija brojnih ekoloških problema na kraju 20. stoljeća prepoznatih kao ekološka kriza. Nagla urbanizacija, zatim porast stanovništva i snažan razvoj industrije, prometa i poljoprivrede prouzročili su i snažan pritisak na okoliš. Čovjekova spoznaja da mora promijeniti svoj odnos prema prirodi vidljiva je u njegovoj probuđenoj ekološkoj svijesti (Afrić, 2002). Da bi čovječanstvo spoznalo vlastitu odgovornost prema prirodi, potreban je novi čovjekov pogled na svijet, a to je moguće samo u drugačijoj kulturi. Dokle god ljudski rod bude živio u sadašnjoj kulturi, koja potiče dobit, gramzivost i profiterstvo, balansirat će na rubu ponora. Pogrešan korak imat će katastrofalne posljedice. Potrebna je nova ekološka kultura čiji je pokretač odgovornost svakog od nas, odnosno osviještenost pojedinaca i društva za budući razvoj čovječanstva (Pečjak, 2009). Ekološka svijest pokreće

djelovanje pojedinaca i skupina kroz ekološke akcije kojima se želi očuvati, poboljšati i stvoriti zdravu prirodnu i društvenu sredinu (Herceg, 2013). Ekološka svijest utječe na rješavanje ekoloških problema i upravo je gomilanje ekoloških problema i stvaranje ekološke krize utjecalo na razvoj ekološke svijesti.

Još je osamdesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj započela briga za okoliš i od tada su doneseni brojni zakoni koji se odnose na zaštitu okoliša. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju donio je poboljšanje u brojnim propisima jer su zakoni usklađeni s europskim. Ipak je i dalje potrebno kontinuirano poticanje ekološke svijesti i brige svakog pojedinca za zaštitu okoliša. Čovjek je svjesno biće i snosi najveću odgovornost prema okolišu i drugim živim bićima što znači i prema samome sebi. Opća zabrinutost za okoliš potaknula je temeljito znanstveno istraživanje i razvijanje znanstvenih disciplina poput ekologije i znanosti o okolišu (Herceg, 2018). Šimleša je prilično skeptičan kada je riječ o utjecaju ekološke svijesti te ističe da ona nije dovoljno razvijena da snažno pokrene pojedince i društvo, nego uglavnom prevladava pasivnost i apatija ljudi. Osjećaj bespomoćnosti i stav da se ne može ništa učiniti vodi prema zabrinjavajućoj neodrživosti i svom kraju. Uzevši u obzir činjenicu da nam nisu nikada kao danas bili dostupni mediji i ogromna količina informacija, nema transparentnih pomaka i ponuđenih rješenja za goruće probleme današnjeg svijeta (Šimleša, 2010).

Obrazovanje ima ključnu ulogu u oblikovanju ekološke svijesti. Kroz obrazovni sustav se prenose informacije o važnosti očuvanja okoliša te se razvija kritičko mišljenje o društvenim posljedicama onečišćenja.

Škola može oblikovati ekološku svijest onoliko koliko joj to dopuštaju društveni uvjeti. Ekološko obrazovanje bi ponajprije moralo razjasniti razloge koji su doveli do sadašnje ekološke situacije i ponuditi opcije za budućnost (Bolscho, 1996). Bolscho smatra da naglasak treba staviti na praksi i iskustvu svakog pojedinca kao mogućnosti izbora i motivacije za ekološko djelovanje te da treba izbjeći tendenciju moraliziranja. Odgovorni smo za nove generacije koje će naslijediti, ne svojom krivicom, ogromne probleme koje je čovjek uzrokovao sebi i prirodi. Tapkanjem u mjestu i površinski pristup najvažnijim svjetskim problemima neće dati rješenje, a buduće generacije čeka svijet s puno više problema i nepravde (Šimleša, 2010).

Iz gore navedenog proizlazi zaključak da, kod ljudi probuđena ekološka svijest, utječe na rješavanje ekoloških problema i pokretač je razvoja nove ekološke kulture. Ona promiče održivi razvoj, odnosno promjenu navika, vrijednosti i sustava na svim razinama u društvu. Pojedinci, institucije i cjelokupna zajednica djeluju u skladu s uvjerenjem - biti ekološki osviješten - i primjenjuju ga u svakodnevnom životu. Ključnu ulogu u razvoju nove ekološke

kulture ima obrazovanje koje utječe na ekološku svijest promjenom načina razmišljanja i jačanjem odgovornosti prema prirodi i generacijama koje dolaze.

2.5 Ekološke udruge

Priroda krije svoje tajne zbog njene esencijalne veličine, ali ne sredstvima prevare.

(Albert Einstein)

Zbog gubljenja povjerenja javnosti u nekim se društvima manje vjeruje vladi i autoritetima, a više nevladinim skupinama. Osim toga u pojedinim društvima bitnu ulogu imaju kulturni utjecaji na oblikovanje informacija i na poticanje povjerenja javnosti (Čaldarović, 2012). Ekološki aktivizam, svojim neposrednim djelovanjem, ima namjeru ostvariti visoke ciljeve u zaštiti okoliša. Putem raznih aktivnosti u kojima se provodi, kao što su kampanje i edukacije za podizanje odgovornosti i ekološke svijesti, te publicitetom kojim stvara direktno utječe na donošenje odluka u vezi sa zaštitom okoliša (Herceg, 2013). Velik je korak u učvršćivanju ekoloških udruga u Hrvatskoj napravljen već 1998. godine stvaranjem Zelenog foruma, odnosno mreža udruga za zaštitu okoliša. Broj je učlanjenih građana oscilirao i uglavnom je bio mali, a nažalost, još manji broj njezinih aktivnih članova što pokazuje ograničeno sudjelovanje građana u društvenim aktivnostima (Šimleša i Branilović, 2007). Vjeran Piršić, predsjednik udruge Eko Kvarner, objašnjava koja su dva fundamentalna problema u današnjem civilnom društvu. Prvi je taj što građani smatraju da je rješavanje društvenih problema zapravo politička problematika i vrlo su inertni u tom pogledu što postaje jako zabrinjavajuće. Baš zbog toga je neophodan lokalni kako bi se stvorila jaka i otporna zajednica. Drugi problem je to što neki osnivaju i vode udruge kao da su trgovačko društvo. Troje zaposlenih vodi neke projekte što je postao prioritet civilnih društava i što ih je potpuno birokratiziralo. Piršić smatra da treba promijeniti zakonodavstvo koje regulira rad civilnog društva (Piršić, intervju Jurković).

Sve veća prisutnost i vidljivost ekološke krize i sve veća zabrinutost šire javnosti nametnula je ekološke teme i u svijetu politike. Svakim danom ljudi osjećaju sve veći strah gledajući i slušajući medije koji ih zatrpavaju negativnim vijestima o katastrofalnim klimatskim događanjima, zagađenosti vode, zraka i tla koja se dešavaju svuda po svijetu. Zbog svega toga dolazi do organizacije ekoloških pokreta i aktivizma kojima javnost radi pritisak na političare tražeći osmišljene strategije zaštite okoliša (Laklija, 2019). U svakom društvu postoje različiti akteri - država, gospodarski subjekti, civilno društvo i pojedinci koji preuzimaju svoj dio

odgovornosti za održivi razvoj i okoliš. Preuzeti odgovornost, koja polazi od pojedinca prema institucijama, znači aktivno sudjelovati u procesima odlučivanja. To se postiže, ne samo uključivanjem, nego i proaktivnim djelovanjem s ciljem poticanja javnosti na veće uključivanje i sudjelovanje u postupcima odlučivanja o okolišu (Herceg, 2013). Ekološke udruge djeluju kao važan faktor u podizanju svijesti i edukaciji građana o održivom gospodarenju otpadom. Posljednjih se desetljeća javlja sve više ekoloških pokreta koji zahtijevaju društvenu i političku promjenu u odnosu prema okolišu. Ti pokreti ukazuju na nužnost održivog razvoja, društvene odgovornosti i promjene načina života. Aktivno djelovanje s ciljem da se zaustavi eko-prijetnja nije dužnost samo pojedinca, nego je to dužnost cijeloga društva (Pečjak, 2009). Ekološki aktivizam je profilirao mnoge pokrete i udruge specijalizirane za ekološko djelovanje koje su se kroz desetljeća svoga postojanja uspjele nametnuti i svjetskoj javnosti. World Wildlife Fund i Greenpeace su se etablirale na globalnoj razini kao prepoznatljivi fenomen opće kulture, a obje i u Hrvatskoj imaju svoje podružnice (Bolković, 2020). Kroz suradnju s medijima i društvenim mrežama ekološke udruge također dopiru do šire javnosti, oblikuju javno mnijenje i vrše pritisak na lokalne vlasti da poboljšaju sustave gospodarenja otpadom.

2.5.1 Najpoznatiji svjetski ekološki pokreti

S obzirom na to koji su ekološki problemi bili aktualni tijekom vremena, odvijao se i razvoj ekoloških pokreta. Tako Carter (2004) čini podjelu ekoloških pokreta na tri generacije, odnosno vremenska razdoblja: prvu generaciju - do šezdesetih godina 20. stoljeća koju obilježava lokalno zagađenje i erozija tla, zaštita prirodnih staništa i divljeg života; drugu generaciju - od šezdesetih godina prošlog stoljeća do kraja sedamdesetih koju karakterizira ubrzani razvoj tehnologije, potrošački mentalitet, masovna primjena pesticida, rast stanovništva; treća generacija – od osamdesetih godina 20. stoljeća do danas, s naglaskom na problemu kiselih kiša, promjena klime, oštećenje ozonskog omotača, povlačenje prašuma, genetski modificirani organizmi (GMO), gubitak biološke raznolikosti (Šimleša i Branilović, 2007). Aktivističke organizacije kojima pripadaju i ekološke udruge zagovaraju šire društvene interese, a cilj im je da pojedinci i društvo promijene svoje ponašanje. Kriza okoliša je potvrdila važnost takvih pokreta i inicijativa za odgovorno ponašanje društva (Mustać, 2024). Ekologijska svijest, odnosno ekologijska samosvijest, kada se govori o ekologijskim aktivistima, predstavlja svijest o okolišu na višoj razini. Oni svojim konstantnim aktivnim stavom žive „ekologijski svjesnu egzistenciju“ te svojim djelovanjem utječu na ponašanje

drugih, a „Greenpeace“ je najbolji takav primjer (Čaldarović, 2012). Organizacije poput Greenpeace-a i Friends of the Earth (FoEI) postale su simboli ekološkog aktivizma s ključnom ulogom u podizanju svijesti o društvenim, ekološkim i političkim pitanjima. Nastale su u periodu turbulentnih šezdesetih i sedamdesetih godina kada je globalna pažnja bila usmjerena na problem nuklearne opasnosti, zagađenja i zaštite prirodnih resursa. Greenpeace i Friends of the Earth su dvije najvažnije organizacije ekološkog aktivizma koje su postale poznate po izravnim akcijama i medijski dobro popraćenim prosvjedima te počinju dobivati širu međunarodnu pozornost (Carter 2004). Obje su organizacije postavile temelje za suvremeni ekološki pokret jer su od samih početaka usmjerene na zaštitu životne sredine i društvenu odgovornost. Ove organizacije i danas ostaju važni pokretači i akteri u globalnoj borbi protiv klimatskih promjena, očuvanja prirodnih resursa i zaštiti ljudskih prava.

Greenpeace je nastao 1971. godine u Kanadi, kada je grupa aktivista, uključujući kanadskog novinara i aktivistu Dorena Hinesa, pokušala brodom Greenpeacea zaustaviti nuklearni test kod obale Aljaske. Greenpeace od početka djeluje kroz nenasilne akcije i uporabu direktnog pritiska za postizanje zaštite životne sredine i ljudskih prava, a postao je jedan od najpoznatijih aktivističkih pokreta na svijetu. Greenpeace je bio pionir u globalnoj mobilizaciji u borbi protiv klimatskih promjena i održivosti resursa (Civilno društvo, 2021). Krajem šezdesetih godina, kada je prepoznata prijetnja koju industrijalizacija i rastući uticaj tehnologije imaju na naš planet, u San Franciscu je osnovana međunarodna ekološka organizacija Friends of the Earth. Danas je FoEI prisutan u više od 70 zemalja i predstavlja jedan od najvećih međunarodnih ekoloških pokreta s ciljem da se bori protiv globalnih ekoloških nepravdi, promovira održivi razvoj i pravednu raspodjelu resursa. Specifičan je po tome što je snažno usmjeren na socio-ekološku pravdu i povezuje ekološka pitanja s ljudskim pravima (Šimleša i Branilović, 2007). Dva najveća pokreta na svijetu danas obilježava sve veća ovisnost o marketingu i lobistima za prikupljanje sredstava. Zato Carter (2004) ističe da su ih kritičari nazvali “prosvjednim biznisom” jer je u njihovom djelovanju sve manje akcija, a sve više pozicija u državnim i korporativnim odborima. Ipak, ove su organizacije najutjecajnije unutar alterglobalizacijskog pokreta. Imaju znanje i bogato iskustvo, podršku ogromnog broja članova i simpatizera i velike mobilizacijske resurse. Treba spomenuti još dvije istaknute organizacije WWF (World Wide Fund for Nature) i Earth First. World Wide Fund for Nature je međunarodna nevladina organizacija osnovana 1961. godine i jedna je od najbrojnijih ekoloških organizacija na svijetu (4,7 milijuna članova). Earth First je svojim

direktnim akcijama ostavila najviše traga jer je obnovila koncept “eko-ratnika” (Šimleša i Branilović, 2007).

World Cleanup Day, pokret koji je nastao prije deset godina u Estoniji i dobro je prihvaćen pokret u mnogim zemljama svijeta. Četiri posto stanovništva je za nekoliko sati očistilo zemlju od ilegalno odbačenog otpada. Mnoge zemlje su slijedile primjer Estonije pod motom - “jedna zemlja, jedan dan”. Tako su u rujnu 2024. godine organizacije i volonteri iz cijelog svijeta sudjelovali u najvećoj civilnoj akciji u povijesti čovječanstva - Jedan dan. Jedan planet. Jedan cilj. Milijuni ljudi iz 180 zemalja čistili su naš planet Zemlju. Čišćenje je započelo u Novom Zelandu, a završilo na Havajima. To je bio početak globalnog pokreta, Let’s Do It! World, koji se proširio i postao najveći pokret takve vrste na svijetu s ciljem podizanja globalne svijesti. Glavni cilj pokreta - zaustavljanje globalne epidemije otpada - ujedinio je ljude cijeloga svijeta kako bi svi zajedno očistili planet od smeća (Zelena čistka).

2.5.2 Ekološke udruge u Hrvatskoj

Evidentno je nepostojanje vidljivog pokreta u Hrvatskoj, a razlozi su različite prirode; od volje samih aktera do potrebe šire javnosti, nedostatku sredstava, vremena itd. Ipak u novije vrijeme, kada ljudi javno pokazuju svoj stav i spremni su preuzeti odgovornost, situacija s aktivizmom u Hrvatskoj je puno bolja. Ljudi se osjećaju slobodnije pa sami organiziraju inicijative kojima izražavaju svoje protivljenje postojanju raznih ilegalnih odlagališta i drugih zagađivača koji uništavaju prirodu (Šimleša, 2006). O postojanju i radu civilnih društava u Hrvatskoj gotovo da i nema relevantne literature, a u razdoblju od 1992. do danas nema niti jedne publikacije koja govori o stanju i problematici vezano za ekološke udruge niti postoji kontinuirano praćenje rada udruga i statistički podatci o broju udruga. Postojala je određena stagnacija aktivizma zbog dugogodišnjeg bavljenja ratom i ratnim posljedicama (Šimleša i Branilović, 2007). Civilna ili nevladina društva se temelje na zakonodavnom, institucionalnom i financijskom okviru. U modernom se društvu rabi pojam „stup“ (sektor) koji predstavlja treći stup pored države i tržišta kao prvog i drugog stupa (Mustać, 2024 prema Bušić, 2012).

Civilno društvo doprinosi kvaliteti života i jamac je određenih vrijednosti kao što su: solidarnost, povjerenje, odgovornost pojedinca, ali i društva u cjelini, tolerancija, suradnja i tome slično. Civilne institucije se izgrađuju jako dugo, ali je ipak vidljivo da se njihov utjecaj širi. U sklopu novih društvenih pokreta osamdesetih godina prošlog stoljeća javljaju se prve

civilne inicijative koje su svojim akcijama pokušale utjecati na pitanje zaštite okoliša. Usporedno se događa samoorganiziranje građana i spontani lokalni protesti protiv odlagališta otpada i izgradnje hidroelektrana. Godine 1997. reformom zakonodavstva uvodi se pojam „udruga“, odnosno stupa na snagu Zakon o udrugama. Broj registriranih udruga je veći od aktivnih udruga jer mnoge nakon registracije djeluju neko vrijeme, a onda postanu samo statistički podatak. Najvažniji faktor za preživljavanje i opstanak udruga je onaj „ljudski“ faktor jer se samo sa znanjem, voljom, upornošću i vještinama može pronaći izvor financijske potpore (Šimleša i Branilović, 2007). Način na koji udruge dolaze do financijskih sredstava je različit i ima više izvora. Udruge se mogu prijaviti na javne pozive i natječaje za financiranje općekorisnih programa i projekata udruga ili za institucionalnu podršku radu udruga, zatim iz državnoga ili lokalnog proračuna te iz fondova EU ili međunarodnih fondacija i agencija. Vrlo je bitno da je sve transparentno, odnosno da se podatci o izvoru financiranja učine dostupnim javnosti jer se tako sprečava korupcija i razni drugi oblici zlouporabe i naglašava odgovornost prema široj zajednici (Podog, 2013).

Utjecaj ekoloških udruga vidljiv je kroz ostvarivanje postavljenih ciljeva u projektima i programima koje provode. Može se reći da su ekološke udruge, naročito one profesionalne, svojim djelovanjem ostavile vidljiv trag u društvu i da čine temelj ekološkog pokreta Hrvatske. Ekološke udruge koje djeluju duži niz godina postižu najveće rezultate (Šimleša i Branilović, 2007).

Kao najjače ekološke udruge u Hrvatskoj koje su i nositelji ekološkog pokreta mogu se navesti sljedeće: Zelena akcija iz Zagreba, Zelena Istra iz Pule, Sunce iz Splita, Zeleni Osijek iz Osijeka, Pan iz Karlovca i Nobilis iz Čakovca. Uz bok njima ide i udruga Eko Kvarner koja se istaknula kampanjom protiv projekta Družba Adria i predstavlja važan most između lokalnog stanovništva, akademske zajednice i međunarodnih inicijativa. Ovdje se može spomenuti i udruga Žmergo iz Opatije koja je, pored Eko Kvarnera, najjača udruga na kvarnerskom području. Pohvalno je da upravo udruga Žmergo koordinira akciju Zelena čistka na nacionalnoj razini. Zelena čistka je najveći ekološki projekt u Hrvatskoj koji okuplja volontere iz svih krajeva Lijepe Naše s namjerom da se zajedno očisti cijela Hrvatska.

Udruga Eko Kvarner je pokrenula kampanju protiv pokretanja projekta Družba Adria, ali su u startu bili svjesni da je za taj problem potrebna kampanja na nacionalnoj razini. Zajedno su sa Zelenim forumom uspjeli projekt Družba Adria postaviti kao općedruštveno pitanje o kojem su počeli govoriti stručnjaci, političari i drugi pa je čak postao i tema za predsjedničke izbore 2004. godine. Vrlo je plodna suradnja ekoloških udruga na projektu Mreža zelenih telefona

Hrvatske, zatim je poznat projekt Zelena agenda koji su u Hrvatskoj provodile dvije udruge - ZEO Nobilis iz Čakovca na području Međimurja i Zelena Istra na području Istre te anti-GMO kampanja koju dugi niz godina vodi Zelena akcija uz pomoć drugih udruga na nacionalnoj razini. Poželjno je stvaranje lokalnih inicijativa jer pokazuju angažman ljudi kojima je stalo da se suprotstave razlozima i problemima koji izravno ugrožavaju kvalitetu okoliša u kojem žive. Nažalost, registrirane udruge u manjim sredinama kada riješe problem, uspore s radom ili se potpuno ugase (Šimleša i Branilović, 2007). Jedna od vodećih ekoloških udruga za zaštitu prirode i okoliša u Hrvatskoj je i Udruga Sunce iz Splita koja od samog početka svoga djelovanja posebnu pažnju posvećuje djeci i mladima. Udruga provodi edukativne radionice na kojima objašnjava principe održivog razvoja i educira mlade kako mogu očuvati i zaštititi prirodu i okoliš u kojem žive. Udruga pruža mogućnost za aktivno sudjelovanje mladih i stjecanje iskustva u rješavanju stvarnih problema u zajednici (Radman, 2020).

3. Ispitanici, metodologija i ciljevi istraživanja

Ispitanici su izabrani metodom namjernog uzorka iz različitih hrvatskih županija. Telefonskim je razgovorom s predstavnicima ekoloških udruga dogovoren pristanak i termin intervjua putem Zoom platforme. Svim je sugovornicima poslan informativni obrazac prije početka istraživanja kojim su bili informirani o ciljevima istraživanja. Na elektroničku je adresu poslan obrazac za njihov pristanak na intervju kao i pitanja za pripremu kako bi se razgovor nesmetano odvijao. Istraživanje je provedeno u formi polustrukturiranog intervjua, a intervju s ispitanicima – predstavnicima ekoloških udruga održao se, iz praktičnih razloga, putem platforme Zoom s obzirom na to da sudionici intervjua dolaze iz različitih županija. Predviđeno je trajanje intervjua bilo 30 - 45 minuta. Audiozapisi su snimljeni na računalu platformom Zoom koja istovremeno snima zaslone i audiozapis te su intervjuirani predstavnici udruge imenovani šifrom. Svi audiozapisi obrađeni su ručno zbog nepouzdanosti Microsoft Word automatske transkripcije na hrvatskom jeziku kojom je neuspješno pokušana transkripcija audiozapisa. Intervjui su transkribirani od riječi do riječi. Za daljnju analizu intervjua rabljen je format tekstualne datoteke.

Pitanja za intervju su podijeljena u tri tematska bloka, a svaki od njih je omogućio istraživanje određenog tematskog područja djelovanja ekoloških udruga s naglaskom na utjecaju na

kolektivnu svijest. Prva tematska cjelina obuhvatila je gospodarenje otpadom, druga ilegalni otpad, a treći je blok pitanja obuhvatio kolektivnu svijest građana Republike Hrvatske o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom. Obrađeni izvorni citati ispitanika iz tri tematska bloka rabljeni su u prikazu rezultata. Tijekom prikaza rezultata pojedinog tematskog bloka pitanja slijede komentari, a detaljna je rasprava rezultata prezentirana u petom poglavlju rada.

Rad je glede istraživanja podijeljen u dva dijela koji prate teorijsko i empirijsko istraživanje. Teorijski je dio istraživanja usmjeren na iščitavanje dostupne literature i mrežnih izvora, a korištene su metode literaturne analize i sinteze te deskriptivna metoda kojima su istražene dosadašnje znanstvene spoznaje stručnih i znanstvenih radova u području odlaganja i gospodarenja otpadom te onečišćenja okoliša, ekološke krize i ekološke svijesti unutar teorijskog okvira rada. Drugi dio istraživanja odnosi se na kvalitativan način istraživanja, a metode koje su rabljene su dubinski intervju i analiza sadržaja kako bi se prikupili i analizirali dobiveni tekstualni podaci, iskustva i procesi. Deskriptivnom i komparativnom metodom nastojalo se identificirati posebnosti udruga, značajne poveznice i eventualne razlike u stavovima ekoloških udruga. Metodom dubinskog intervjua provedeno je empirijsko istraživanje, a uzorak je činilo deset ekoloških udruga. Odabrane su udruge prepoznatljive u javnosti, a u svom djelovanju imaju naglasak na pitanju odlaganja i gospodarenja otpadom, a pored toga, uzorak je zastupao i više županija.

„Milas (2005) navodi da je osnovni cilj kvalitativne metode doći do opisa unutarnjih i osobnih iskustava grupe pojedinaca te na temelju toga doći do detaljnijeg opisa istraživane pojave. Kvalitativne metode omogućuju dublje razumijevanje pojave ili određenog iskustva grupe pojedinaca.“ Zbog toga je za potrebe istraživanja odabrano kvalitativno istraživanje, ali usprkos velikoj količini podataka koju pruža, ima i neke nedostatke: izbor ekoloških udruga nije optimalan, a ispitanici – predstavnici ekoloških udruga ne moraju biti potpuno iskreni pa se dobivena analiza ne može generalizirati. Ipak, ovaj rad može potaknuti i doprinijeti spoznaji o važnosti postojanja i djelovanja ekoloških udruga u javnosti kao i boljem uvidu u njihov rad za dobrobit društva s obzirom na to da se o radu udruga i njihovom doprinosu u ekološkom osvješćivanju u Hrvatskoj malo govori i piše.

Sukladno cjelinama istraživačkih pitanja, postoje tri glavna cilja ovoga istraživanja. Prvi je cilj upoznati se s radom i nastankom ispitanih udruga, njihovim doprinosom u pogledu gospodarenja otpadom te stavovima o suradnji s upravnim jedinicama i o nacionalnoj strategiji i politici gospodarenja otpadom. Drugi je cilj istražiti problem ilegalnog otpada

diljem Hrvatske u smislu ilegalnih odlagališta, počinitelja i vrste otpada koje se odlažu te prijedloga za promjenu zakona i praksi koje bi uspješnije prevenirale i sankcionirale ilegalno odlaganje otpada. Treći i ujedno primarni cilj je istražiti na koje sve načine ekološke udruge mogu utjecati na kolektivnu svijest građana o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom te s kojim se izazovima u tome suočavaju i kako im se prilagođavaju.

4. Rezultati

Rezultati, to jest odgovori prikupljeni tijekom intervjua, bit će predstavljeni sukladno tematskim cjelinama prema kojima su istraživačka pitanja podijeljena kako bi se u raspravi mogli iznaći zaključci za odgovarajuće teme. Tako se prva tematska cjelina bavi pitanjem gospodarenja otpada u užem i širem smislu (koje su aktivnosti udruge u tom području te kako surađuju s državnim tijelima i kako ocjenjuju nacionalne politike i strategije gospodarenja otpadom). U toj se cjelini također istražio povod osnivanja pojedine udruge te kratki rezime njihovog rada. Druga tematska cjelina nudi uvid u problem ilegalnog otpada u lokalnim sredinama te odgovor na pitanje koje se sve vrste otpada ilegalno odlažu. U toj su se cjelini ispitala i stajališta o primjerenosti postojećih propisa i kazni te o nužnosti promjene zakonodavnih okvira i praksi. U posljednjoj se tematskoj cjelini istražuje kolektivna svijest građana RH o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom, izazovi i načini djelovanja udruga s ciljem informiranja i educiranja građana o navedenoj temi kao i primjeri suradnje ekoloških udruga s poznatim ili javnim osobama.

4.1 Gospodarenje otpadom

4.1.1 Povod osnivanja i cilj udruge

U ovoj se tematskoj cjelini od udruga tražilo da ukratko predstavljaju aktivnosti udruge te da objasne koji je povod njihovog osnivanja. Iz odgovora je razvidno da su sve udruge imale direktan ili indirektan povod, točnije, neki lokalni incident ili ekološku krizu zbog koje su se oformili ili želju, odnosno potrebu da doprinesu zaštiti okoliša i prirode poticanjem ekoloških tema u javnoj sferi.

„Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce osnovana je 1998. godine, osnovali su je entuzijasti koji su htjeli doprinjeti očuvanju zaštite okoliša i to su bili volonteri. Danas udruga broji 27 zaposlenika i jedna smo od najvećih nacionalnih udruga po pitanju zaštite okoliša.“

U-Split

Budući da je u veljači 2025. godine otkriveno višegodišnje ilegalno odlaganje otpada na području grada Gospića i Like, U-Lika je ponovno pokrenuta u svrhu pronalaženja rješenja za navedeni problem.

„(...) sa ciljem rješavanja problema otpada, odnosno hitne sanacije... da formaliziramo taj naš oblik djelovanja ako bi išli na neke konkretne analize tla, tražiti donacije, djelovati prema lokalnoj i nacionalnoj razini... a sve je bilo prvenstveno zbog tog ilegalnog otpada.“ **U-Lika**

U-Krk je, poput U-Lika, osnovana zbog jedinstvenog razloga, a to je u njenom slučaju bio izvoz ruske nafte preko terminala u Omišlju.

U-Krk ističe da je osnovana „(...) kao direktan odgovor na pokušaj realizacije sporazuma družbe Adria, preciznije 2002. godine na pokušaj izvoza ruske nafte iz Sibira preko dubokog terminala u Omišlju.“

U-Opatija je također osnovana zbog lokalnih razloga, to jest zbog deforestacije Učke tijekom 90-ih godina.

„Udruga Žmergo je osnovana 1994. kad je na obroncima Učke bila jedna deforestacija, za vrijeme rata se sjeklo uzduž i poprijeko i mladi aktivisti opatijski i liburnijski su se okupili i rekli da Učku treba proglasiti Parkom prirode, krenuli su s kampanjom i lobiranjem i to se zaista i ostvarilo.“ **U-Opatija**

Jedna od najstarijih udruga, U-Pula, ističe širok spektar tema kojima se bave, među kojima su i teme društvene pravednosti, kao i mnogobrojni provedeni projekti, akcije i inicijative.

„Udruga Zelena Istra ove godine slavi 30 godina postojanja tako da imamo stvarno jako dugi staž, udruga se bavi zaštitom okoliša i prirode, ali i društvenom pravednošću i iza sebe imamo zaista jako veliki broj projekata, akcija i inicijativa.“ **U-Pula**

Neke su udruge kao povod osnivanja izrazile pitanja i lokalne i nacionalne razine, a U-Osijek i međunarodne razine.

„Ekološka udruga Eko-Krka Knin osnovana je 2004. godine s ciljem očuvanja i zaštite okoliša i djeluje na područje cijele RH, ali s naglaskom na Šibensko-kninsku županiju i okolicu Knina te na zaštitu rijeke Krke.“ **U-Knin**

„Ove godine udruga slavi 30. obljetnicu postojanja, dakle osnovana je još 1995. godine, s ciljem zaštite prirode, zaštite okoliša, promoviranja svih onih vrijednosti koje su vezane za očuvanje i lokalne i nacionalne, a s godinama i međunarodne prirode.“ **U-Osijek**

Kada je riječ o zagrebačkim udrugama, one naglašavaju ciljeve udruživanja i uključivanja šire javnosti u proces donošenja odluka vezanih uz pitanje okoliša, promjenu sustava gospodarenja otpadom što podrazumijeva cirkularnu ekonomiju, prestanak spaljivanja otpada te poticanje razvoja niskougljičnog društva.

„Naša udruga Eko Zagreb djeluje već više od desetak godina. Ideja je bila jednostavno okupiti ljude i otvarati određene ekološke teme za koje se smatralo da nisu pokrivene, što na razini grada Zagreba, ali i šire na razini Republike Hrvatske.“ **U-Zagreb**

„Udruga za zaštitu okoliša Resnik je ekološka udruga koja se primarno bori protiv sustava RCGO i izgradnje spalionice otpada u Gradu Zagrebu i bilo gdje, a za uspostavu ekološkog sustava gospodarenja otpadom u skladu s cirkularnom ekonomijom i u javnom interesu u Gradu Zagrebu i RH.“ **U-Zagreb2**

„Zelena akcija osnovana je 1990. godine, a s vremenom je postala najveća okolišna organizacija u Republici Hrvatskoj koja je prepoznata i diljem EU-e i svijeta kroz rad u brojnim europskim i svjetskim mrežama poput Friends of the Earth, Zero Waste Europe, Justice and Environment, itd.. Cilj našeg djelovanja od samog osnutka je zaštita okoliša i prirode te poticanje razvoja prema niskougljičnom društvu pri čemu se vodimo principima društvene pravde i sistemske promjene. Najveću pažnju pridajemo aktivnostima usmjerenima na poticanje sudjelovanja javnosti u donošenju odluka o okolišu te na poboljšanje kvalitete života u Hrvatskoj.“ **U-Zagreb3**

4.1.2 Doprinos udruga u gospodarenju otpadom

U ovoj su podcjelini udruge zamoljene da na primjerima objasne kako doprinose pitanju gospodarenja otpada. Njihove aktivnosti u tom području uključuju edukativne radionice i kampanje, sudjelovanje u javnim raspravama, organiziranje javnih tribina, provedbu znanstvenih istraživanja, praćenje zakonskih promjena i prijedloga, savjetovanje i suradnju s upravnim jedinicama te niz ostalih aktivnosti.

„Pa ja bih rekla da doprinosimo kroz edukacije, kroz radionice, kroz organizaciju panel rasprava, provedbom mnogih projekata, što nacionalnih što internacionalnih na različite teme s ciljem osvješćivanja javnosti i dionika i uspostavljanja dobrog sustava gospodarenja otpadom u Splitu i šire.“ U-Split

Sve udruge naglašavaju aktivan angažman u lokalnoj i regionalnoj zajednici, a među njima postoje i zajedničke kampanje poput sevisa Zelenog telefona, ali i vlastite specifične kampanje poput Eko - knjižnice igračaka u Kninu.

„(...) naš najdugovječniji program je servis Zelenog telefona, koji također više od 20 i nešto godina provodimo, to je u stvari besplatan servis za građane gdje oni nama mogu prijaviti neki problem vezan za okoliš i onda im mi pomožemo to prijaviti nadležnim službama, riješiti problem, često puta se to pretvori u neku građansku inicijativu u kojoj onda pružamo podršku u kojoj ima onda cijeli niz drugih aktivnosti, prosvjeda, akcija i slično.“ U-Pula

„(...) mi sebe smatramo watch-dog udrugom, znači nadziremo što se dešava u lokalnoj zajednici i na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini i pokušavamo biti taj korektiv u društvu. Tako da uvijek iščitavamo prostorne planove, pratimo što se dešava u zakonodavstvu, koji se projekti provode na terenu i slično.“ U-Pula

U-Knin objašnjava zamisao i višestruke koristi pokretanja Eko - knjižnice igračaka.

„(...)to je bila jedna društveno inovativna ideja kao mjera u smanjenju stvaranja otpada, zapravo poticanja ponovne upotrebe stvari na način da igračke ne završe na otpadu, pogotovo na ilegalnom, i onda je bila zamisao s druge strane, radi uštede roditeljima u kontekstu zadovoljavanja djece s jednom, dvjema, trima igračkama, da ljudi umjesto da to odlažu u spremnike doniraju to nama“ U-Knin

„(...) djeca se mogu učlaniti, dobivaju svoje članske iskaznice, baš svoje – znači na svoje ime i prezime i mogu besplatno na mjesec dana posuditi tri igračke.“ **U-Knin**

U-Krk napominje da se aktivnosti udruge mogu podijeliti na proaktivne i reaktivne, a spominje i međunarodnu suradnju u Sjevernoj Makedoniji po pitanju zbrinjavanja elektronskog i elektroničkog otpada.

„Kod reaktivnih smo sigurno postigli najveće uspjehe oko problematike korištenja, to jest napuštanja korištenja fosilnih goriva, a u vezi proaktivnih zapravo smo radili jako puno s gospodarenjem otpadom i to smo radili na dva nivoa: prvi nivo je otočki, ali smo radili i na nacionalnim projektima kao što je recimo zbrinjavanje elektronskog i elektroničkog otpada, ne samo to nego sam išao 2012. u Makedoniju pomoći njima oko toga.“ **U-Krk**

U-Osijek podsjeća na dva znanstvena projekta u suradnji s Fakultetom političkih znanosti u Zagrebu te Pravnim fakultetom u Zagrebu čiji su rezultati poslužili za informiranost građana, ali i za ministarstva.

„Recentno smo proveli dva projekta koja su bila isključivo vezana uz otpad. To je bio projekt JEDRO, Zelena akcija je bila nositelj tog projekta, a također je sudjelovao i FPZG. Kroz JEDRO smo iznijeli niz „policy briefova“ koje smo podnosili ministarstvu i koji su bili objavljeni u medijima. Drugi projekt je bio jedan manji projekt, lokalno usmjeren, zvao se Participacija u kojem smo s Pravnim fakultetom, odnosno Zelenom pravnom klinikom gledali pravne mogućnosti i modele građana kako aktivno sudjelovati u otklanjanju nepravilnosti vezanih uz otpad, konkretno uz divlja odlagališta.“ **U-Osijek**

U-Opatija kao primjer djelovanja daje nacionalno koordiniranje „World Cleanup Day-a“, ali i certificirane edukativne radionice koje je pohađalo preko 20 tisuća djece.

„Udruga Žmergo je okolišna udruga, ali se bavi i svim onim lokalnim pitanjima koje je potrebno rješavati. Naši su pravci očuvanje okoliša i zaštita prirode, kulturna baština i održivi razvoj. Udruga Žmergo je i nacionalni koordinator Zelene čistke „World Cleanup Day-a“ tako da mi imamo i lokalno i regionalno i nacionalno informacije kako zajednice reaguju.“
U-Opatija

„Naš edukativni program je izuzetno jak tako da na području cijele Primorsko-goranske županije provodimo edukativne radionice, program nam je certificiran od strane Ministarstva tako da je preko 20 tisuća djece prošlo kroz naše radionice.“ **U-Opatija**

„Rekao bih da djelujemo kroz tri načina: prvi je taj da pratimo zakonodavne i druge inicijative koje se tiču izmjena i propisa gospodarenja otpadom, drugi je to što sudjelujemo u raspravama kroz prigovore, prijedloge, dolaske na javna izlaganja gdje postavljamo pitanja i treći je to što sami dajemo prijedloge i inicijative kako bi se moglo urediti sustavno gospodarenja otpadom i u vezi s time organiziramo javne tribine.“ **U-Zagreb**

„Udruga dugi niz godina ukazuje na neodrživost postojećeg stanja s otpadom u Gradu Zagrebu i u RH i predlaže rješenja u skladu s održivim razvojem, zaštitom okoliša, resursa i zdravlja građana.“ **U-Zagreb2**

Udruga Zelena akcija, osim što sudjeluje u servisu Zelenog telefona, surađuje s gradovima i općinama na razvoju održivih modela gospodarenja otpadom, a organizira i ostale događaje kojima potiče angažman građana, poput razmjene odjeće, popravka kućanskih uređaja itd.

„S jedne strane imamo akcije javnog zagovaranja kojima tražimo poboljšanje određenih politika, bilo na lokalnim ili nacionalnoj razini. S druge strane aktivno surađujemo s nizom gradova i općina na razvoju njihovih sustava po načelima tzv. Zero Waste modela održivog gospodarenja otpadom i tu bilježimo niz uspjeha s obzirom da su danas najuspješnije općine i gradovi u ispunjenju ciljeva recikliranja upravo oni za koje smo radili preporuke. S treće strane, pomažemo građanima u rješavanju njihovih problema, što kroz primanje prijave putem Zelenog telefona i prosljeđivanja nadležnim institucijama, što kroz pomaganje u lokalnim kampanjama za zaustavljanje zagađivača. I četvrto što nam je vrlo važno - organiziramo niz aktivnosti u kojima potičemo aktivan angažman građana, poput razmjena odjeće, šivanja i pokrpavanja odjeće, popravljanja manjih kućanskih uređaja i bicikala, itd.“
U-Zagreb3

4.1.3 Suradnja udruga s vlastima te ocjena postojećih nacionalnih strategija i politika gospodarenja otpadom

U ovoj tematskoj cjelini udruge su trebale ocijeniti suradnju s upravnim jedinicama te učinkovitost nacionalnih strategija i politika gospodarenja otpadom. Uspoređujući odgovore može se vidjeti da razina zadovoljstva značajno varira od udruge do udruge, ali je generalni stav da zakonodavni okvir postoji, no ono što nije na potrebnoj razini je implementacija zakona i propisa.

„Ja bih rekla da imamo jako dobru suradnju, pogotovo kroz projekte. Jako puno surađujemo s gradom Splitom, ali imamo jako dobru suradnju i s komunalnim poduzećima i s jedinicama lokalne samouprave koje nisu iz Splita poput Trogira, Dubrovnika pa čak i Dugog otoka.“

U-Split

„Što se tiče politike gospodarenja otpadom i samog zakonodavstva, sam zakon nije loš. U teoriji, kada se on čita, on zaista ima sve komponente koje zakon treba pokrivati i sve nacionalne strategije koje mi kao članica EU moramo prihvatiti. Ono što nam konstantno nedostaje je dobra implementacija, nije problem u zakonu i politikama, već u implementaciji.“

U-Split

„Mi imamo stvarno izvrsnu suradnju i što se tiče lokalnih jedinica, grad Knin, Županija šibensko-kninska, grad Šibenik, Drniš, općine i okolnih mjesta – malo je to drugačije sa gledišta na primjer grada Zagreba, mi smo manje sredine i stvarno kakav god bio problem ekološki, mi se vrlo brzo angažiramo kako bi riješili taj problem.“ **U-Knin**

„Mislim da bi nekako vrh u državi trebao malo više slušati priču s terena jer svaka je sredina drugačija i ima drugačije ekološke probleme. Zakonodavstvo bi trebalo dati veću mogućnost da se prijedlozi uvažavaju.“ **U-Knin**

U-Pula je nezadovoljna radom Državnog inspektorata, koji, prema njima, ne reagira pravovremeno na dobivene prijave.

„(...) suradnja je uvijek nekako dvojaka, s jedne strane možemo reći da što se tiče nekakvih edukacija i promoviranja pozitivnih obrazaca tu je naravno suradnja uvijek bolja, ali kad se tiče neke kritike gdje mi zahtijevamo da se nešto poduzme na terenu onda ta suradnja nije idealna. Ustvari mi možemo vidjeti i da ti sustavi komunalnih redarstava ne funkcioniraju, da se nešto prijavi pa imamo šutnju uprave koja se nikada ne javi povratno, pogotovo je veliki problem s Državnim inspektoratom gdje za veliki broj prijava koje šaljemo uopće ne dobijemo povratnu informaciju.“ **U-Pula**

„Ono što nedostaje i ono što mi zagovaramo i u samom planu gospodarenja otpadom, a i na našoj razini Istarske županije je da mi nemamo niti jednu kompostanu, nemamo niti jednu sortirnicu, nemamo bioplinsko postrojenje - znači sve te prethodne stvari koje su se trebale desiti prije županijskog centra se nisu desile tako da onda taj centar grca u otpadu, financijski je pred bankrotom, zaista ima jako puno problema, a država i dalje forsira isti taj sustav i uopće ne potiče otvaranje svih ovih drugih dijelova prije nego što se ti županijski centri otvore.“ **U-Pula**

U-Krk ističe da suradnja s vlašću ovisi o njenoj prirodi.

„(...)ako imate vlast koja shvaća vlast kao plijen, ona će proizvesti negativne posljedice, a jedna posljedica je da će ljudi koji vode gospodarenje otpadom biti najnesposobniji dijelovi vladajuće političke elite – oni koji nisu dobri čak ni za vijeće.“ U-Krk

„(...) kod nas je sreća na Kvarneru, a ponajviše na Krku, da smo na 2013. na lokalnim izborima maknuli sve lokalne Bandiće.“ U-Krk

Iz udruge također naglašavaju važnost shvaćanja pitanja gospodarenja otpadom kao civilizacijskog. Takvo stajalište, praćeno kvalitetnim menadžmentom i podrškom javnih osoba ključno je za jedinstveni uspjeh krčke lokalne zajednice u gospodarenju otpadom.

„(...) ono što mogu reći je da su dva ključna problema: kao prvo, kao i većina naših nacionalnih strategija, imamo jasne otiske prstiju lobija, recimo spalioničkog lobija, a kao drugo imamo sistemske greške, sistemski „bug“ u njima. Da bi objasnio sistemski bug najbolja je priča zašto je otok Krk uspio kao jedan od rijetkih... tri su osnovna razloga zašto je Krk uspio: kao prvo, taj cijeli sustav gospodarenja otpadom je shvaćen kao civilizacijski iskorak lokalne zajednice, a ne kao tehnički problem lokalnog komunalca. Drugi razlog zašto se na Krku uspjelo je zbog toga što su projekt vodili vrhunski menadžeri, a treći je taj što ga podržali jaki pojedinci koji imaju ugled u lokalnoj zajednici.“ U-Krk

„(...) nacionalne strategije ne vide priču kao zapravo jedan društveni izazov, nego gledaju kao tehnički izazov, plus jasni otisci prstiju lobija.“ U-Krk

„(...) mi imamo hrpu neinteligentnih rješenja koja su posljedica šablonskog razmišljanja.“ U-Krk

„Jedan od glavnih problema je što u Hrvatskoj ne postoji tržište sekundarnih sirovina, dakle ono što mi razvrstamo i sortiramo se teško može prodati, osim nekih frakcija plastike.“ U-Krk

U područjima u kojima je problem ilegalnog otpada, to jest njegova gospodarenja osobito akutan i aktualan kao što je na primjer u Lici, zamjetno je kako reakcija vladajućih prema mišljenju udruga nije dovoljno brza ni učinkovita, a neefikasnost u realizaciji Nacionalnog plana u gospodarenju otpadom ističe i U-Osijek.

„(...)mi imamo komunikaciju, ali evo na sastanku s Ministarstvom koji je trajao dva tri sata, to su uglavnom neke floskule i obećanja koja su već rečena u medijima, ali nikakvu konkretnu informaciju nismo dobili. Najava je da će biti u desetom mjesecu, mi ih pitamo hoće li biti

tako kako su najavili u svim medijima u desetom mjesecu – to onda nitko ne zna odgovoriti.“

U-Lika

„Mislim da fali sigurno znanja, fali informacija, fali edukacija ljudi – po meni je to najveći problem, od malih nogu treba to krenuti nekako s edukacijama.“ **U-Lika**

„Nacionalni plan gospodarenja otpadom prati legislativu Europske Unije i nekako je kroz istraživanje ostao dojam da su to isključivo slova na papiru koja moraju pratiti ono što se nalaže, ali u stvarnosti nema dovoljno sankcija za nepostizanje ciljeva.“ **U-Osijek**

U-Osijek negativno ocjenjuje, osim nedostatka sankcija za nepostizanje ciljeva, reaktivnost samih strategija koje se ne bave izvornim problemom, a to je sprječavanje nastanka otpada.

„Plan gospodarenja otpadom je isključivo orijentiran na ono što dolazi kasnije, dakle na prikupljanje, odvajanje, zbrinjavanje i slično, međutim u jako maloj mjeri se bavi time kako spriječiti nastanak otpada – a to je globalni problem, ne samo problem Hrvatske.“ **U-Osijek**

U-Opatija smatra da bi odnos s jedinicama lokalne samouprave mogao biti puno bolji te da u stvarnosti sustav ne funkcionira onako kako se prikazuje. Mišljenja su da ne postoji nužna infrastruktura koja bi mogla učinkovito iskoristiti otpad te dodaju da je to i europski problem.

„Prepoznati smo u lokalnim zajednicama u riječkom prstenu, međutim ja uvijek naglašavam da je to odnos da kad nas trebaju onda smo mi tu dobri za njih, ali naše prijedloge ne samo da ne usvajaju, nego ni ne percipiraju kao nešto o čemu bi mogli razmišljati. Ono što je nama žao je to što nemamo ono pravo partnerstvo s jedinicama lokalne samouprave, nego smo im mi nekakvo nužno zlo.“ **U-Opatija**

„Sve su nacionalne politike mrtva slova na papiru. Imamo to usklađeno s EU direktivama, uvodi se odvajanje i prikupljanje otpada, međutim mislim da statistike nisu pravovaljane i da stanje na terenu nije onakvo kakvim se prikazuje.“ **U-Opatija**

„Cijeli sustav ne funkcionira, nemamo mi infrastrukturu, nemamo mi kružno gospodarstvo gdje bi se to što se odvaja na pravi način moglo iskoristiti i ja vjerujem da to nije samo kod nas nego u cijeloj Europi.“ **U-Opatija**

U-Zagreb naglašava da je suradnja s vlastima čak lošija nego prije i kritizira nesustavan pristup problemu otpada, a kao primjer navode uvođenje plavih vrećica u Zagrebu bez postojanja ostale potrebne infrastrukture.

„Ne bih baš pozitivno ocijenio suradnju utoliko što je prije postajala neformalna skupina koja se sastajala na razini Ministarstva zaštite okoliša i udruga – toga danas nema, ono što bi po meni trebalo postojati je proaktivna inicijativa lokalne i nacionalne vlasti koja bi okupljala udruge i druge zainteresirane relevantne aktere.“ **U-Zagreb**

„Prvo, potreban je sustavan pristup, to znači da ide sve od kućnog praga gdje taj otpad nastaje pa do konačnog, ne samo odvoza tog otpada, ne samo sortiranja, nego i recikliranja i daljnjeg plasiranja na tržištu, znači to je cijeli proces s više sastavnica koje se trebaju skupno implementirati. Primjer suprotno toga je kada se u Zagrebu samo uvedu plave vrećice, a da se paralelno ne izgradi infrastruktura poput sortirnica, centra za ponovnu upotrebu, burze otpada i slično. Taj nedostatak sustavnog pristupa je evidentan na razini cijele RH, a drugi je problem taj što su postavke i načini rješavanja zaostali – oni počivaju još na idejama spaljivanja otpada ili pretvaranja istog u gorivo što je suprotno modernim načelima kao i nekim novim tehnološkim rješenjima.“ **U-Zagreb**

U-Zagreb, U-Zagreb2 i U-Zagreb 3 slažu se da je inzistiranje na spaljivanju otpada tehnološki zastarjelo i kontraproduktivno.

„U Gradu Zagrebu nema suradnje u cilju partnerskog iznalaženja rješenja za nagomilane probleme, budući da Grad ne odustaje od dugogodišnjih loših rješenja i ustraje na izgradnji ZCGO i spalionice.“ **U-Zagreb2**

„Postojeća strategija iz 2005. godine je zastarjela i bazirana na konceptu linearne ekonomije i prikupljanja pomiješanog otpada, što je smeće, u regionalnim centrima koji imaju mali postotak odvajanja i proizvode gorivo za spalionice, to jest energane, što su novi problemi, a ne rješenja za postojeće.“ **U-Zagreb2**

„(...) država nastavlja po starom i nastavlja sa kreiranjem i nametanjem politika kojima se većina sredstava EU-e usmjerava u regionalne centre sa zastarjelim tehnologijama. Te tehnologije rezultiraju spaljivanjem otpada i uništavanjem vrijednih resursa uz mizerne količine dobivene energije.

Uopće se ne razmatraju modernije dostupne tehnologije koje maksimalno iskorištavaju sve sirovine iz otpada, već se te sirovine planiraju spaliti uz dobivanje velikih količina novog problematičnog otpada - toksičnog pepela i skupih filtera koji se moraju redovito mijenjati.“

U-Zagreb3

Također U-Zagreb3 navodi korištenje tehnološki zastarjelih metoda kao veliki nedostatak strategija jer se ne iskorištava otpad na najbolji način, a pritom se stvara i novi otpad.

„Nacionalne politike gospodarenja otpadom dugi niz godina usmjeravaju ulaganja u regionalne centre za gospodarenje otpadom koji su se na primjerima prva dva centra (Marišćina i Kaštijun) pokazali promašajima sa velikim okolišnim i ekonomskim štetama, na što smo i upozoravali. Umjesto da se naučimo na tim greškama i okrenemo većem ulaganju u prioritetnu lokalnu infrastrukturu poput sortirnica, kompostana i centara za popravak i ponovnu uporabu (RE-USE centri), država nastavlja po starom.“ **U-Zagreb3**

„Smatramo da je to ključan dio koji se treba promijeniti u nacionalnoj legislativi, posebice u kontekstu činjenice da i europske politike zaštite klime i očuvanja resursa idu ka tome da se otprije nekoliko godina iz EU fondova više ne financiraju nova postrojenja za spaljivanje otpada, a postojeća će uskoro morati plaćati i visoke takse. No, uz to, niz je i drugih nedostataka u nacionalnoj legislativi koja treba temeljitu promjenu - poput neambicioznih strategija za smanjenje otpada, kao i za borbu protiv zagađenja jednokratnom plastikom, preniskih kazni za zagađivače, itd. Sve to doprinosi činjenici da se i dalje velika većina otpada u Hrvatskoj odlaže na odlagališta, bilo ona legalna ili ona ilegalna.“ **U-Zagreb3**

U-Zagreb3 ima dobru suradnju s brojnim jedinicama lokalne samouprave i njihovim komunalnim poduzećima u mentoriranju za stjecanje prestižnog „zero waste“ certifikata održivog gospodarenja otpadom.

„Sa brojnim jedinicama lokalne samouprave i njihovim komunalnim poduzećima imamo dobru suradnju. Od strane Zero Waste Europe mreže akreditirani smo kao mentorska organizacija koja pruža stručnu pomoć gradovima i općinama u ispunjenju ambicioznih ciljeva za stjecanje prestižnog zero waste certifikata održivog gospodarenja otpadom. To i činimo u brojnim jedinicama lokalne samouprave (JLS) te smo postigli značajne uspjehe, prvenstveno u međimurskim JLS (Grad Prelog i okolnih 13 općina) i sedam JLS na otoku Krku. Od većih gradova surađujemo sa Velikom Goricom i Gradom Zagrebom, ali i sa brojnim drugim gradovima u kojima smo dio radnih skupina za unaprjeđenje lokalnih sustava gospodarenja otpadom.“ **U-Zagreb3**

4.2 Ilegalni otpad

4.2.1 Vrste i počinitelji ilegalnog odlaganja otpada

Kao počinitelje ilegalnog odlaganja otpada udruge navode i fizičke i pravne osobe, a ističu i veliki spektar raznovrsnog otpada: građevinski, komunalni, elektronički, medicinski, plastični, kemijski i miješani.

„Ilegalna odlagališta su veliki problem, ima ih puno i u našem okruženju. Najčešći počinitelji ilegalnog odlaganja su pravne osobe, ali i fizičke osobe. Radi se o svim vrstama otpada, ali najčešće o plastici, opasnom otpadu i građevinskom otpadu.” **U-Zagreb2**

„Što se tiče ilegalnih odlagališta oni su u gradu Splitu česti. Ona su tu uglavnom u nekim rubnim područjima, nalazimo ih često u kvartovima pored kontejnera. Počinitelji su uglavnom fizičke osobe, građani koji, iz ne znam kojeg razloga, odlažu na javnim površinama s obzirom da u Splitu postoji način da se glomazni otpad odloži tako da se zove Čistoću da ga pokupi. Imamo i pravne osobe koje prilikom renoviranja stanova odlože šutu, vjerojatno s razlogom da ne plaćaju odvoz otpada.“ **U-Split**

„Što se tiče otpada tu su vam cigle, šuta, pločice, crjepovi, madraci, elektronički i električni aparati, plastične ambalaže, gume, akumulatori, lijekovi, kemikalije i komunalni miješani.“ **U-Knin**

„(...) mahom se radi o glomaznom, elektroničkom i građevinskom otpadu, ja mislim da ima i pojedinaca koji su vrlo neodgovorni i needucirani, često puta u malim sredinama, selima su upravo mještani ti koji rade divlja odlagališta otpada, oni su kao navikli otprije bacati to u rupu i onda su nastavili, ali imamo i veliki porast da tvrtke izbjegavaju zbrinjavanje građevinskog otpada jer bi to trebali platiti i onda oni to samo iskrcajavu u šumu jer im je to jeftinije.“ **U-Pula**

„Osim toga imali smo i par slučajeva, što je isto očito neki trend, da privatna osoba iznajmi svoje poljoprivredno zemljište građevinskim firmama koje kopaju rupe, prodaju zelju, i onda zatrpavaju građevinski otpad, šutu, azbest, pitaj Boga šta u te rupe i svi zarađuju od toga.“ **U-Pula**

Kao što je vidljivo iz odgovora U-Pula, zabrinjavajući je trend postao iznajmljivanje poljoprivrednog zemljišta privatnim poduzećima koja potom ilegalno zakopavaju otpad u to zemljište.

U-Lika sumnja u proceduru državnih institucija s obzirom na to da postoje proturječnosti u njihovim priopćenjima i na kašnjenje u očitovanju o konkretnom slučaju.

„(...) mi ne znamo i dan danas koja je to vrsta otpada i tko je slao, to se spominje iz Njemačke, iz Italije, ali se to zapravo ne zna tko je slao i je li medicinski opasni, je li radioaktivni, je li infektivni - koja je to vrsta mi to dan danas ne znamo. USKOK u svom priopćenju sigurno ne bi naveo da se radi o medicinski opasnom otpadu da on to nije radio, iz toga je jasno da su analize već rađene.“ **U-Lika**

Da sustav nije primjereno organiziran, potvrđuje i primjer U-Osijek koja navodi da su, čak tijekom požara u tvrtki Drava International, kamioni s novim otpadom čekali pred ulazom.

„(...) požar u tvrtki Drava International u 10. mjesecu 2023. gdje smo preispitali sve propuste sustava koji je uopće omogućio da se u takvom pogonu skladište nelegalne, ogromne količine, stotine tisuće tona plastike. Čak je bila situacija takva da su, dok smo davali izjavu za novinare u blizini samog požara, kamioni s dovozom nove plastike čekali u pripravnosti da bi mogli ući u pogon u kojem je požar još trajao.“ **U-Osijek**

U-Opatija je skeptična prema svim oblicima privatno organiziranog skupljanja i odvoza otpada budući da taj otpad kasnije često biva pronađen u okolišu.

„(...) još uvijek je ljudima lakše baciti stvari u šumu ili u more, nego to zbrinuti na pravi način. Još uvijek se nalaze ona neka stara nalazišta gdje su ljudi svašta bacili, ali privatnici bacaju posvuda i gume i ulja, automehaničari i građevinari to iskorištavaju, ali ne mogu reći da su i pojedinci izuzeti.“ **U-Opatija**

„Svi ovi: „Odvozim sigurno otpad“ su ustvari ljudi koji pokupe vaš otpad i obično bacaju to u okoliš.“ **U-Opatija**

U-Zagreb smatra da pravne osobe stvaraju veću štetu za društvo, a U-Zagreb³ ističe da privatne tvrtke, kako bi si smanjile svoje troškove ili povećale dobit, ne zbrinjavaju otpad na odgovarajući način navodeći primjer šume Ježdovec kao ilegalnog odlagališta.

„Odlaze se svakakav otpad, od komunalnog preko građevinskog do opasnog. Rekao bih da su podjednako odgovorne fizičke i pravne osobe – odgovornost postoji i na fizičkim i na pravnim osobama, ali veća šteta za društvo nastaje kada pravne osobe odluče ilegalno gospodariti otpadom.“ **U-Zagreb**

„Ilegalno odlaganje otpada u Zagrebu je velik problem na koji ukazujemo dugi niz godina s obzirom da se na to odnosi i najveći broj prijava građana na naš Zeleni telefon. Naravno da je u tome i udio neodgovornih pojedinaca, no najveći su problem tvrtke koje bi trebale adekvatno zbrinuti otpad, a profitiraju na način da ga bacaju u prirodu. Najbolji primjer takvog neodgovornog postupanja imamo u šumi Ježdovec na zapadu Zagreba u kojoj se dugi niz godina ilegalno odlažu velike količine otpada, uz tek pokoju sankciju za zagađivače. Najčešće se odlaže plastični i građevinski otpad, no ima i različitih vrsta opasnog otpada poput boja, lakova, azbesta itd.“ **U-Zagreb3**

4.2.2 Prakse u primjeni zakona, kažnjavanje i prijedlozi za promjenu zakona

Ono što bi udruge htjele vidjeti po pitanju primjene zakona jest veća učestalost inspekcija i nadzora s ciljem povećavanja izvjesnosti kažnjavanja. Smatraju da Državni inspektorat i komunalni redari moraju biti učinkovitiji i bolje koordinirani, a predlažu i opsežnije korištenje kamera na lokacijama odlagališta.

„Zakon sam po sebi je dovoljno strog, ali nije učinkovit, a nije učinkovit iz razloga što inspekcije nema, nemamo nikoga da kontrolira to, kamere ne postoje, jako teško možete kontrolirati, a kamoli napisati kaznu.“ **U-Split**

„Ja mislim da je problem prije svega u Državnom inspektoratu i u komunalnim redarima. Ja mislim da bi Državni inspektorat trebao imati više zaposlenih, znači da se baš treba uložiti u inspekciju, odnosno u to da oni efikasnije rade. Čak niti ne na terenu kad već dođemo do odlagališta, nego da je u svakoj firmi redovita kontrola.“ **U-Pula**

„Državni inspektorat je rekao u svom priopćenju da je on radio analizu i da je ima - mi sada inzistiramo da ne trebaju oni to nama reći, ali neka daju između institucija. Ministarstvo zaštite okoliša može izraditi elaborat za sanaciju - ne treba samo izlaziti na teren i raditi te analize ako je Državni inspektorat već to napravio, to su ta kupovanja vremena, odnosno gubljenje vremena.“ **U-Lika**

„(...) možda se isto događa i sad - u tome je najveći problem što sad kad se ovo riješi ništa se neće promijeniti jer nema nadzora, odnosno ovdje su nadzori bili - Državni inspektorat je rekao da je dvadesetijedan nadzor bio... sad će netko reći da ništa nije tamo vidio.“ **U-Lika**
„(...) sigurno je najveći problem taj nadzor, tu sad ispada da je jedini nadležan Državni inspektorat, to prvo treba svesti i na lokalnu razinu, znači moraju biti ljudi na lokaciji koji će te lokacije obilaziti.“ **U-Lika**

„Nema nadzora, mi imamo zakone, ali ih ne implementiramo. Mi nemamo inspektora, mi nemamo komunalaca koji zaista rade svoj posao i onda se ti komunalci hvataju malih stvari jer se u lokalnoj zajednici ne žele nikome zamjeriti, a pravi problemi se guraju pod tepih.“
U-Opatija

„Ono što bi trebalo je detektirati područja gdje se odlaže otpad, promptno postaviti kamere i razini komunalne redare i trebali bi početi kažnjavati one koji to rade. Po meni postoje propisi na RH-e koji su dobri, koji predviđaju odgovornost, ali ne postoji sustav koji bi pokrenuo kažnjavanje po tim propisima. Propisi postoje, ali je primjena zakazala.“ **U-Zagreb**

„Potrebna je nova nacionalna strategija gospodarenja otpadom u skladu s EU Direktivom o otpadu i pratećim direktivama, u skladu s hijerarhijom gospodarenja otpadom i njenim višim ciljevima (prevencija nastanka, ponovna uporaba, odvojeno prikupljanje i recikliranje, te njena striktna provedba kroz zakonsku regulativu i uspostavom takvog sustava. To ističemo i tražimo već dugi niz godina.“ **U-Zagreb2**

U-Knin misli da bi bilo pravednije da oni građani koji odvajaju otpad i stvaraju manje otpada plaćaju manji iznos komunalnih naknada. To napominju s obzirom na to da im se građani često žale da od odvajanja otpada nema koristi ako svi ne odvajaju ili ako sve na kraju završi na „istoj hrpi“.

„Mislim da bi trebalo napraviti da građani koji odvajaju i koji rijeđe ispraznjavaju svoj spremnik za komunalni, miješani otpad, a više odvajaju plastiku, staklo i sve ostalo prema mogućnostima u kojima žive, plaćaju manju cijenu.“ **U-Knin**

„Nema inspekcija i kontrola - to bi trebalo puno više uvesti i trebalo bi na tim kritičnim točkama ilegalnih odlagališta stavljati kamere. Svi imamo komunalne redare, ali ako pričamo o površini u kilometrima, to je premalen broj.“ **U-Knin**

U-Krk ima stajalište da je javno sramoćenje najjača kazna za one koji ilegalno odlažu, iako se slažu da bi strože kazne i jačanje svijesti također pomogli.

„(...) mogu biti (op.a. strože kazne), pomoći će sigurno, ali možda nekako prije javno sramoćenje. Ja znam jednu općinu na Pagu gdje su stavili skrivene kamere koje se aktiviraju na pokret, to su inače lovci iskoristili i oni su vidjeli da otpad u okoliš baca predsjednik mjesnog odbora.“ **U-Krk**

„(...)treba prvo sustav koji ima rješenje koje je jednostavno i jeftino, drugo je svijest, treće su kazne, ali kao najveća kazna je po meni javno sramoćenje.“ **U-Krk**

Iz udruge U-Zagreb2 naglašavaju da građanima treba osigurati što lakše i praktičnije odlaganje i odvajanje otpada, a žele vidjeti i visoke kazne sa svrhom represije i prevencije. I U-Zagreb3 zaključuje da su kazne preniske te da inspekcija nije djelotvorna, a U-Osijek napominje da „novčane kazne najviše bole građane“.

„Građanima prvenstveno treba, i to je zakonska obveza, osigurati sustav prevencije nastanka, ponovne upotrebe, odvojenog prikupljanja i recikliranja otpada, ponajprije omogućiti im odvajanje na kućnom pragu, laku i dostupnu predaju u reciklažnim dvorištima i centrima za ponovu upotrebu, na principima blizine, individualizacije odgovornosti, pravednog sustava naplate i edukacije. Također, propisivanje sanacije okoliša, visokih kazni i izricanje drugih mjera, mora imati i represivni i preventivni karakter.“ **U-Zagreb2**

„Kazne propisane nacionalnim zakonodavstvom su preniske da bi odvratile počinitelje od opetovanog ponavljanja djela, a problem je i što su inspekcije nedovoljno djelotvorne te premalo izlaze na teren pa je zbog toga situacija iz godine u godinu sve gora.“ **U-Zagreb3**

„Smatramo da je potrebno višestruko podizanje iznosa propisanih kazni, ali i bolja koordinacija lokalnih komunalnih službi i nadležnih državnih inspekcija, ali i češće uključivanje policije u nadzor, kao i pokretanje kaznenih postupaka protiv tvrtki koje se bave kriminalnim biznisom. Jedino na taj način smanjit će se negativan trend sve većeg ilegalnog odlaganja otpada, što se pokazalo i na primjerima iz inozemstva poput Austrije i Njemačke.“ **U-Zagreb3**

„(...) u ovom našem području Europe se pokazalo da su novčane kazne nešto što najviše boli građane, međutim kao i u svakom sektoru, tako i u sektoru otpada jako rijetko budu evidentirani pojedinci koji krše propise i odlažu otpad.“ **U-Osijek**

„Istraživanje JEDRO je pokazalo da tamo gdje jedno komunalno poduzeće surađuje sa svim ostalim općinama, bolji su rezultati. Tamo gdje svaka općina ima svoje komunalno poduzeće, rezultati su automatski slabiji.“ **U-Osijek**

4.3 Kolektivna svijest

4.3.1 Metode informiranja, edukacije i primjeri istaknutih kampanja

Može se reći da su metode informiranja i edukacije koje udruge koriste raznovrsne i usmjerene na konkretne situacije ili željene rezultate što je jasno iz njihovih navedenih primjera. Podrazumijeva se da sve udruge nastoje svojim kampanjama učvrstiti i omasoviti svijest o ekološkim temama i aktivnom uključivanju javnosti u traženju rješenja, ali i vlastitu ulogu u tom dugotrajnom procesu.

„Mogla bih istaknuti kampanju za plastične čaše u dječjim vrtićima, prije su bile normalne, rosvajne čaše i u jednom trenutku je došlo do toga da su se u vrtićima počele koristiti plastične čaše. Započeli smo kampanju za podizanje svijesti zbog čega uopće koristimo te jednokratne čaše, imali smo dosta zagovaranja i komunikacije sa znanstvenim institucijama, s vrtićima i sa srednjoškolcima koji su anketirali u vrtićima – nakon nekog vremena došli smo do toga da je grad Split zabranio korištenje plastičnih čaša u vrtićima.“ **U-Split**

„(...) tako da imamo na primjer prvu popravljaju u Istri, radionu ReGeppetto u Društvenom centru Rojc gdje svaki mjesec imamo brojne radionice i edukacije za građane o važnosti ponovne uporabe, smanjenja nastanka otpada i slično.“ **U-Pula**

„Ono što mi se čini je da građani jako vole raditi rukama, da vole nešto konkretno u smislu doći izraditi svoj komposter, neki svoj predmet, popraviti komad elektronike.“ **U-Pula**

„Svaka pojedinačna kampanja, a sve su zapravo jedna velika i dugogodišnja u istom cilju: protiv spalionice i RCGO-a, a za uspostavu ekološkog sustava gospodarenja otpadom, kojih je bilo doista u 20 godina mnogo, pridonosi jačanju svijesti o ciljevima za koje se borimo. Ni jednu pojedinačnu ne bismo posebno izdvajali jer su dio jedinstvenog sustavnog cilja.“ **U-Zagreb2**

„Kad govorimo o edukaciji mladih imali smo projekt „Mladi za održivu budućnost“ i „Mladi i klimatska budućnost istočne Hrvatske“ koji nisu bili isključivo orijentirani na otpad, ali je

*otpad bio jedan od tematskih dijelova tih projekata. Naša je udruga nakon ove katastrofe u Dravi Internationalu prva na nacionalnoj razini iznijela pitanja na koja smo tražili odgovore, čak smo oformili i mrežu nevladinih organizacija Osijeka, s obzirom da je NGO (Non-Governmental Organization) scena u Osijeku jaka, gdje smo tražili odgovore i reakcije na pitanja koja tadašnji sustav nije postavljao.“ **U-Osijek***

*„Također, svake godine organiziramo i seriju edukativnih predavanja - Jesenski eko-seminar, kao i Okolišni filmski festival sa popratnim tribinama. Imamo i niz aktivnosti u koje se građani aktivno mogu uključiti od čega bih izdvojio tzv. SWP party, to jest, razmjenu odjeće i obuće koja je izuzetno posjećena svaki mjesec, potom naš besplatni servis Biciklopopravljaona koja je dobila i prestižnu nagradu Ponos Hrvatske, a istaknuo bih i nedavno pokrenute aktivnosti popravljanja kućanskih aparata, kao i aktivnosti šivanja i pokrpavanja odjeće. Izrađujemo i brojne priručnike, preporuke i analize, bilo u suradnji s drugim udrugama ili fakultetima diljem RH.“ **U-Zagreb3***

U-Zagreb preferira kampanje kojima se izravno udružuju ljudi, poput prosvjeda i peticija.

*„Po meni najbolji pristup je onaj u kojem ti imaš ispred sebe ljude, objasniš im, oni mogu postaviti pitanja i na kraju dati svoj sud sviđa li im se to ili ne sviđa. Imali smo kampanje koje su išle pred lokalne izbore s ciljem predlaganja sustava, a imali smo i prosvjedne kampanje koje su se borile protiv onoga što se nametalo i to je okupljalo ljude, okupljalo ih je na način da su potpisivali peticije, slali prigovore i da su se pojavljivali na prosvjedima.“ **U-Zagreb***

Uspješna kampanja u Vrginmostu udruge U-Zagreb3 pokazuje da je dobrim i razrađenim pristupom i planom djelovanja moguće postići pozitivni ishod.

*„(...) rekao bih da je kampanja za zaustavljanje zagađivača u općini Vrginmost imala velik odjek i bila je izuzetno uspješna jer smo zajedno sa lokalnom udrugom građana uspjeli zatvoriti tvornicu koja je više od godinu dana trovala stanovništvo malog mjesta Vrginmost u Sisačko-moslavačkoj županiji. Nizom aktivnosti, poput prosvjeda, performansa i press konferencija, uspjeli smo istaknuti taj problem u medijima i potaknuti institucije da djeluju nakon što su se više od godinu dana tolerirala zagađenje i trovanje stanovništva.“ **U-Zagreb3***

U-Krk i U-Knin svojim primjerima potvrđuju važnost kvalitetnog odgoja i edukacije od najranije dobi, što dugoročno rezultira odgovornijim i svjesnijim građanima.

„Kampanja Ponikve je bila veoma efikasna, ona je ulazila kapilarno u obitelji preko djece. Mi smo imali predavanje u dječjem vrtiću, ja sam pokazivao fotografije Zemlje iz svemira i neke lijepe fotografije Zemlje, uglavnom to je ispalo tako da sam uspio klince zalijepiti za pod 45 minuta. Kad sam sljedeće godine došao ponovno, kad mi je jedna klinka rekla: „Moj tata je prošle godine izvadio biciklu iz mora kad smo išli na barku.“, shvatio sam da smo pobijedili.“

U-Krk

„(...) djeca najbolje upijaju, onda dođu doma iz vrtića i roditeljima kažu: „Mama ne smiješ to više tako!“ To pričamo o djeci prvog, drugog razreda, djeca su znači svjesna, znaju što je uzrok, a što posljedica.“

U-Knin

„U sklopu kampanje Eko knjižnice igračaka smo dobili od Ministarstva zaštite okoliša nagradu, također i od Nacionalne zaklade, kao i od Šibensko-kninske županije za uspješan rad i doprinos očuvanju okoliša.“

U-Knin

4.3.2 Promjene u ponašanju građana i prepreke u podizanju svijesti

U ovoj su cjelini udruge trebale navesti najveće izazove s kojima se susreću prilikom osvješćivanja ljudi o važnosti gospodarenja otpadom. Prema njihovim odgovorima, jedan od glavnih izazova je neznanje, prouzrokovano ili lošom komunikacijom, ili kulturnim i demografskim čimbenicima. Nadovezujući se na to, razlikuju lakoću, odnosno težinu dopiranja do mlađih i starijih demografskih skupina.

„Ono što je tu problem je što jako teško dopiremo do građana odrasle dobi jer se ne pojavljuju na tribinama. Mislim da su prepreke tu prvenstveno zbog toga što je komunikacija u javnosti krivo posložena. Često dobijemo odgovor: „Zašto bi ja razvrstavao otpad ako to sve ide na jedno mjesto?“ Mislim da je tu nedovoljno komuniciranje komunalnih poduzeća s javnosti o tome što se zaista radi najveća prepreka.“

U-Split

„Svijest ljudi otkad smo mi krenuli jeste veća, ali imate ljude koji nisu u mogućnosti plaćati više pa je njima i dan danas nekako lakše otpad baciti. To pričamo o generacijama koje imaju sedamdeset, osamdeset, devedeset godina i koji su to cijeli život radili.“

U-Knin

„(...) učenici i djeca, oni će prije prihvatiti te neke navike, a kod građana ima još uvijek jako puno problema. S jedne strane mi vidimo da je veliki interes za tim radionicama, ali ima još uvijek ta velika količina građana koja je nezainteresirana jer mi vidimo da se ne odvađa kako treba.“

U-Pula

„Znači, što je tu najveći problem? Kao prvo neznanje. Možda i veći od toga je ta pasivnost – zašto se nama uopće dogodilo da su to kod nas dovezli? Zato što općenito ljudi u Gospiću, u Lici, gledaju svoja posla - znači oni se nigdje ne izlažu, jako su pasivni, gledaš što se tebi događa, aktivizam nula, volonterizam nula.“ **U-Lika**

„Puno ljudi vam je kod nas zaposleno u javnom sektoru i ovisni su o politici, to je sigurno među top tri najveća problema zbog čega je to tako. Onda vam se ljudi boje uopće istupiti negdje jer onda ne znaju hoće li se zamjeriti ovom ili onom. U tome je jako veliki problem.“

U-Lika

„(...) jednostavno ljudi kao da u suštini nisu ni toliko slobodni jer uvijek su u nekom strahu i pasivni su, svi će nešto komentirati, ali kad se treba pokrenuti tu je problem.“ **U-Lika**

„Naša djeca nauče u vrtiću da se otpad razvrstava i to je poanta cijele priče, dakle treba ulagati u buduće generacije.“ **U-Krk**

„To je civilizacijski isto kao što se nekad bilo pljuvalo na pod pa su pljuvačnice bile civilizacijski iskorak - danas to nikome ne pada na pamet.“ **U-Krk**

„Kod edukacije djece uvijek ostaje taj problem kako zainteresirati dovoljno njih, a kod odraslih se javlja često ono: „mi imamo toliko i toliko godina, neće nas netko učiti nečemu novom“, što ne znači da je to generalan stav, nego su iznimke - nismo se susreli s većim preprekama.“ **U-Osijek**

„Ljudi su jako komotni, naročito nakon COVID-a, a mladi super komotni. Mladi razmišljaju - stari rade.“ **U-Opatija**

„Mislim da bi se više trebalo sredstava uložiti u osvještavanje jer bi ljudi onda drugačije na to gledali.“ **U-Opatija**

„(...) za mlađe generacije postoji svijest i postoji ponašanje, za starije generacije postoji svijest i ne postoji ponašanje, ali to ponašanje ide ruku pod ruku s uspostavljanjem sustava, ponašanje može postojati samo ako sustav postoji, a kada sustav postoji još će više natjerati ljude na ponašanje.“ **U-Zagreb**

„Sve više građana podržava naše stavove i potrebu za radikalnim promjenama u (ne)gospodarenju otpadom i zaštiti okoliša u Gradu Zagrebu i RH.“ **U-Zagreb2**

„(...) nedostatak morala, svijesti i odgovornosti prema sebi i drugima i prirodi koja nas okružuje i koja je zapravo uvjet opstanka, po mojem je mišljenju najveća prepreka.“

U-Zagreb2

„Primjećujemo promjene u svijesti građana s obzirom da se sve više građana uključuje u naše aktivnosti, a i sve više građana u drugim dijelovima Hrvatske, uz našu pomoć, osniva svoje inicijative i udruge koje se bore za rješavanje određenih problema ili promoviranje pozitivnih praksi smanjenja nastanka otpada.“ U-Zagreb3

„Najveće prepreke su najčešće povezane s činjenicom da sustav gospodarenja otpadom još nije u potpunosti funkcionalan pa dio ljudi ne želi sudjelovati, primjerice, u odvajanju otpada jer su stava da sve to ionako ide na isto mjesto. Do problema dolazi i kad se određene promjene rade prebrzo i bez sustavne komunikacije s građanima koji onda očekivano prema promjenama imaju otpor - primjerice kad je riječ o izgradnji kompostane za koju se krivo misli da će štetiti okolišu.“ U-Zagreb3

U konačnici, udruge primjećuju pozitivne promjene u svijesti građana, međutim izazovi vezani uz educiranje starije populacije ili uz nefunkcionalnosti sustava, kao što je nedostatak sustavne javne komunikacije, i dalje opstaju.

4.3.3 Uloga društvenih mreža i podrška poznatih osoba

Jedan od sve važnijih aspekata ekološkog aktivizma je digitalni eko-aktivizam. Većina udruga koristi društvene mreže i medije u svojem radu, ali intenzitet i broj različitih društvenih mreža varira od udruge do udruge. Neke se udruge oslanjaju i na suradnju i podršku poznatih i javnih osoba iz mnogih sfera.

„Što se tiče gospodarenja otpadom kontinuiramo imamo informativnu kampanju preko društvenih mreža i medija, često znamo i ispitivati građane preko društvenih mreža poput Instagrama tako da jako veliku ulogu imaju te društvene mreže.“ U-Split

„Imamo svoju Facebook i web-stranicu iako ne smatramo da je nužno da se reklamiramo - mi želimo poslati jasne poruke, osvijestiti ljude, pokazati to zeleno srce.“ U-Knin

„Mislim da nama ne treba neki vrhunski nogometaš ili netko tko je sada „in“ da kaže: „To je ekološka udruga Eko-Krka Knin.“, nama je bitno da usmena predaja ide, mislim da je to korijenje marketinga.“ U-Knin

„Dosta se oslanjamo na društvene mreže, nismo neki eksperti, ali među nama smo shvatili da je jako bitan taj marketing, znači u smislu da je nešto vizualno lijepo, kad radimo radionice da je ta fotografija koja poziva zanimljiva.“ **U-Pula**

„Koristimo društvene mreže, medijska priopćenja i konferencije za medije, a organiziramo i brojne aktivnosti poput tribina, seminara, okruglih stolova i konferencija.“ **U-Zagreb3**

„Tako smo i krenuli u početku kako bi uopće pridobili pratitelje i sve, krenuli smo s tim podrškama javnih osoba, tu nas je podržao među prvima Damir Karakaš, bloger Krule, Siniša Ružić, naš obarač ruku Rino Mašić koji je na kraju imao najveći doseg, Marina Orsag, Ivan Dečak iz „Vatre“.“ **U-Lika**

„Mi pokušavamo kroz Facebook platformu, uvijek tamo nešto objavljujemo što radimo. Dosta ljudi nas je kritiziralo da se za nas ne čuje i ne zna, a mi se opet s druge strane ubijamo ko' konji, ali jednostavno ne možeš sve to niti prezentirati ljudima.“ **U-Lika**

„Društvene mreže poput Facebooka i WhatsAppa te medije koristimo kao alate za objavljivanje obavijesti o našem djelovanju.“ **U-Zagreb2**

„Naša udruga je, među ostalim, nepolitička, neprofitna, nestranačka i nevladina ekološka udruga koja se dvadeset godina bori za iste ciljeve svojim djelovanjem. Svi koji dijele te ciljeve i podržavaju nas, doprinose istima bez iznimke, svatko u okviru svog djelovanja.“ **U-Zagreb2**

„Ja osobno mislim da su deset puta više od društvenih mreža pomogli župnici. Kod nas to nisu „zatucani“ seoski župnici - kad je Božanić svojedobno postao krčki biskup, on je shvatio da ima problema s kadrovima i poslao je maltene autobus ljudi na doktorate.“ **U-Krk**

„Mi imamo situaciju da imamo uređeni sistem koji daje iz godine u godinu sve bolje i bolje rezultate tako da je teško procijeniti što bi društvene mreže mogle napraviti. Mislim da su klinci toliko lobotomizirani da njima ne pomažu ni društvene mreže više. Mislim da je ova kampanja koju imamo door-to-door i flyeri i poster i za turiste u apartmanima najbolja.“ **U-Krk**

„Što se tiče društvenih mreža za mlađu generaciju moram priznati da nismo toliko aktivni na njima, glavna sredstva komunikacije su nam Facebook i mediji, portali.“ **U-Osijek**

Iako imaju suradnju s poznatim osobama, U-Opatija smatra da digitalni aktivizam ne translatira nužno u tzv. realni aktivizam.

„Mi imamo i Facebook i Instagram, ali u svom tom moru informacija, onaj koji te prati te ustvari prati, a svi drugi to samo „skrolaju“. Svi su na društvenim mrežama jako ekološki, ali čim treba nešto konkretno promijeniti i učiniti – toga nema.“ **U-Opatija**

„(...) evo recimo Šajeta, on nam je par puta bio pomogao, došao pa čistio pa se slikao... ali on je osoba koja zaista brine o okolišu i on to čini bez obzira na nas. Kad smo radili Zelenu čistku nam je bio Alen Nižetić, Ida Prestar, Lela Kaplovic, ali u principu nije da se previše time bavimo.“ **U-Opatija**

U-Zagreb3 je vrlo prisutna na društvenim mrežama, a također imaju značajnu podršku i suradnju s poznatim osobama.

„Koristimo društvene mreže više kao obavijesti o našim kampanjama, akcijama i stvarima koje smo napravili više nego kao neki sustav informiranja, odnosno edukacije. Mediji imaju važnu ulogu s obzirom da prenose široj javnosti naše poruke te smo zahvalni na tome što nas prate u svim našim najvažnijim aktivnostima. Društvene mreže su nam također važne jer preko njih poruka dođe i do publike koja možda ne prati novine, radio ili televiziju. Zbog toga smo nakon uspješnih Facebook i Instagram profila otvorili i Tik Tok te pokrenuli i podcast Zelene akcije, kako bismo naše poruke što više proširili.“ **U-Zagreb3**

„(...) imamo podršku brojnih poznatih osoba koje su ili sudjelovale u našim aktivnostima, ili ih podijelile sa svojim pratiteljima, poput pjevača Darka Rundeka i Marka Bošnjaka, glazbenih grupa TBF i Elemental, komičarke Marine Orsag, brojnih influencera, itd.“ **U-Zagreb3**

5. Rasprava

Analizirajući dobivene odgovore ispitanika primjetno je da postoji značajan broj zajedničkih izazova s kojima se suočavaju, ali postoje i međusobne razlike kao što su: geografske specifičnosti, kulturno-povijesno podneblje ili stupanj urbanizma i gustoće naseljenosti. Budući da su pitanja u intervjuu podijeljena na tri tematske cjeline, analiza rezultata i rasprava prati isti redoslijed.

U prvoj se tematskoj cjelini ispitivao povod osnivanja udruge vezan uz problematiku gospodarenja otpadom, aktivnosti udruge u pogledu gospodarenja otpadom, odnos s upravnim tijelima različitoga ranga i ocjena postojećih nacionalnih strategija i politika gospodarenja otpadom. Sve ispitane udruge u svojim odgovorima ističu zaštitu okoliša kao primarni povod

osnivanja udruge, bilo da je riječ o zaštiti okoliša u širem smislu na razini cijele Hrvatske ili međunarodno, bilo da je riječ o specifičnim, lokalnim „žarištima“ koji su uzrokovali organizaciju udruga. Udruge U-Zagreb, U-Zagreb3, U-Split, U-Osijek i U-Pula govore o želji za zaštitom okoliša i prirode u širem smislu, povezanom s drugim pitanjima i oblicima angažmana, a U-Opatija je, primjerice, osnovana s ciljem zaštite prirode Učke, odnosno sprječavanja njezine deforestacije. U-Krk također ističe konkretan događaj kao povod osnivanja, a to je sprječavanje trgovine ruskom naftom preko terminala u Omišlju. U-Lika je reaktivirana kao odgovor na ovogodišnja zbivanja s ilegalnim odlaganjem otpada u Lici. U-Zagreb2 je usmjerena na borbu protiv sustava RCGO i izgradnje spalionice otpada u Zagrebu, a U-Knin se predstavlja kao udruga s nacionalnim područjem interesa, ali prvenstveno usmjerenom na zaštitu okoliša rijeke Krke i Šibensko-kninske županije. Kod potonjih udruga s lokalnim povodom osnivanja treba naglasiti da su s vremenom proširili svoj geografski doseg i djelokrug aktivnosti.

Prema odgovorima na pitanje o doprinosu udruge u gospodarenju otpadom može se zaključiti da udruge imaju razrađene i diferencirane kampanje i aktivnosti poput servisa Zelenog telefona u kojem sudjeluje više udruga među kojima su U-Pula, U-Knin, U-Split, U-Osijek, U-Opatija i U-Zagreb3, zatim provođenje istraživačkih projekata u suradnji s drugim visokoobrazovnim institucijama što je vidljivo u radu U-Osijek te provođenja edukativnih programa usmjerenih prema djeci i mladima (Eko knjižnica igračaka U-Knin i eko-radionice za djecu U-Opatija), ali i prema građanima ostale dobi. Mnoge udruge kao važan element svojega djelovanja prepoznaju i praćenje zakonodavnih okvira i promjena, nadzor javnih projekata koji su u izradi ili provedbi, sudjelovanje u javnim raspravama kroz prijedloge i inicijative te poticanje sudjelovanja građana u procesu donošenja odluka vezanih uz okoliš.

Kada je riječ o ocjeni nacionalnih strategija i politika gospodarenja otpadom i suradnji između udruga i upravnih jedinica različitih rangova poput općinske, gradske, županijske ili nacionalne vlasti, uočljiva je značajna diskrepancija među udrugama, najčešće zbog političkih okolnosti lokalne ili regionalne sredine ili zbog težine problema gospodarenja otpadom u tim zajednicama. Primjerice, u krajevima u kojima ilegalna odlagališta nisu akutni problem, poput Krka, Knina ili Splita, stavovi o nacionalnoj strategiji i suradnji s upravnim jedinicama značajno su pozitivniji nego kod onih udruga koje na svojem području imaju akutni problem s ilegalnim odlaganjem, kao što su Lika, Istra ili Zagreb. Nadalje, može se zamijetiti da ne postoji geografska homogenost u odgovorima na ta pitanja (npr. da će odgovori udruga iz primorskih ili kontinentalnih krajeva biti međusobno slični), već odgovori ovise o drugim

čimbenicima. Na primjer, U-Split i U-Knin pozitivno ocjenjuju suradnju s upravnim jedinicama te naglašavaju ne samo lokalnu suradnju, nego i s općinama i gradovima koji su izvan užeg lokalnog područja. Među udrugama s područja sjevernog Jadrana stajališta su drugačija te je suradnja, uz izuzetak Krka, manjkava i nestabilna. U-Pula smatra da su pozitivni primjeri suradnje vezani uz edukativno-informativne programe, ali da suradnja s Državnim inspektoratom i komunalnim redarima nije adekvatna budući da često nema pravovremene međusobne komunikacije o zbrinjavanju problema „na terenu“. U-Krk pak ističe da je suradnja s vlašću onakva kakav je njen karakter te je mišljenja da je situacija s gospodarenjem otpada na otoku Krku bolja od uobičajenog zbog stanja kolektivne svijesti zajednice, odnosno odgovornog pristupa tom pitanju, kao i zbog snažne podrške lokalnih vlasti koje se, prema mišljenju udruge, po svojem karakteru razlikuju od nacionalne vlasti. U-Opatija naglašava da, premda postoji suradnja s općinama riječkog prstena, ona nije dovoljna jer se prijedlozi i inicijative udruge rijetko uzimaju u obzir zbog čega iz udruge imaju dojam da je riječ o nekakvoj usiljenoj suradnji. Obje zagrebačke udruge također nemaju pozitivan dojam o suradnji s vlastima, ali iz različitih razloga. U-Zagreb, primjerice, nije zadovoljna činjenicom da se na razini Ministarstva za zaštitu okoliša i zelene tranzicije više ne održavaju zajednički neformalni sastanci s udrugama s ciljem koordiniranja djelovanja, a U-Zagreb2 je frustrirana inzistiranjem Grada Zagreba na izgradnji lokalne spalionice i ZCGO (Zagrebački centar za gospodarenje otpadom) što je po njima pogrešan potez. U-Zagreb3 ističe suradnju s brojnim jedinicama lokalne samouprave na temelju mentorske akreditacije za stručno savjetovanje koju su dobili od mreže Zero Waste Europe.

Komentirajući nacionalne strategije i politike gospodarenja otpadom, udruge su dale raznolike kritike na račun nacionalnih strategija i politika, koje se odnose i na lokalnu, ali i na nacionalnu problematiku. Iako se neke udruge, poput U-Split, U-Osijek i U-Opatija slažu da je zakonski okvir RH-e u ovom području kvalitetno izrađen sukladno direktivama i strategijama Europske unije, mišljenja su da je implementacija tog zakonskog okvira onaj dio koji nije odgovarajući. U-Opatija apostrofira nedostatak potrebne infrastrukture za uspostavu kružnog gospodarstva, u kojem bi se otpadne sirovine mogle ponovno iskoristiti, kao značajnu manu, a sličnog je mišljenja i U-Zagreb2 i U-Krk. U-Zagreb2 misli da prikupljanje pomiješanog otpada i njegovo pretvaranje u gorivo za energane samo stvara dodatne probleme, umjesto da ih uklanja, a odgovori U-Krk su komplementarni s time naglašavajući da postojeće nacionalne strategije i politike ne vide gospodarenje otpadom kao društveni izazov, već kao tehnički, što ne rješava problem u njegovoj srži. Iz U-Krk stoga smatraju da

su takva rješenja neinteligentna i posljedica šablonskog razmišljanja. U-Zagreb i U-Pula dijele stajališta po pitanju nedostatka sustavnog pristupa pitanju gospodarenja otpadom. Iz U-Zagreb kao primjer daju uvođenje plavih ZG vrećica u gradu Zagrebu bez uvođenja ostale nužne infrastrukture poput sortirnica, centara za ponovnu upotrebu ili burzi otpada, a slažu se i s gradskim kolegama iz U-Zagreb2 da je inzistiranje na spalionicama i proizvodnji goriva od otpada kontraproduktivno i tehnološki zastarjelo. U-Zagreb3 također misli da država previše inzistira na zastarjelim tehnologijama koje ne stvaraju novu energiju ili resurse, a smeta ih i činjenica da se planira izgradnja samo regionalnih centara, ali ne i prateće infrastrukture poput sortirnica, kompostana i centara za popravak i ponovnu upotrebu. U-Pula vidi sustavni problem u preskakanju infrastrukturnih koraka, što je na primjeru Istarske županije vidljivo u nepostojanju sortirnica, kompostana i bioplinskih postrojenja koja bi, kako kažu iz udruge, trebala biti izgrađena prije županijskih centara. U kontekstu sustavnog, dugoročnog planiranja, zanimljiv je i odgovor U-Osijek koja smatra da je nacionalna strategija previše reaktivna u gospodarenju otpadom, odnosno da se govori samo o prikupljanju, odvajanju i zbrinjavanju, a premalo o sprječavanju nastanka otpada, što također smatraju i globalnim problemom. Prema U-Lika, premalo je fokusa na informiranju i edukaciji građana, osobito među najmlađim generacijama, što se može shvatiti kao reakcija na regionalni problem s obzirom na nedavne događaje vezane uz skladištenje ilegalnog otpada u Lici. U-Knin komentira nevoljkost zakonodavstva da sasluša i uvaži mišljenja i prijedloge „s terena“ kao lošu stranu postojeće nacionalne politike. Taj odgovor upućuje na moguće indirektno zanemarivanje ekoloških okolnosti i izazova u slabije naseljenim ili manje urbaniziranim područjima od strane nacionalne vlasti.

Kada je riječ o ilegalnom otpadu, sudeći po odgovorima udruga, teško je ustanoviti ima li više pravnih ili fizičkih osoba kao počinitelja ilegalnog odlaganja otpada. Najčešće je riječ o kombinaciji pojedinaca, koji zbog niza razloga ilegalno odlažu otpad u okoliš, i pravnih osoba, odnosno tvrtki koje to čine kako bi si smanjile troškove vezane uz zbrinjavanje nastalog otpada. Opasna je pojava koju ističe U-Pula da postoji novi trend privatnih osoba koje iznajmljuju svoje poljoprivredno zemljište pravnim osobama, koje potom kopaju rupe na tom zemljištu i u njemu zakopavaju otpad. Na taj način obje strane pribavljaju ilegalnu dobit, a otpad biva, bez ikakvih saznanja, zakopan u poljoprivredno zemljište što ga čini još toksičnijim za okoliš. Prema mišljenju iste udruge needucirani pojedinci koji ilegalno odlažu otpad iz navike („zato što to oduvijek čine“) i dalje postoje, ali je najnoviji pokazatelj veliki porast pravnih osoba koje ilegalnim odlaganjem smanjuju vlastite troškove. U-Zagreb smatra

da veća šteta za društvo nastaje u potonjem slučaju. Iako je građevinskog i glomaznog otpada vjerojatno najviše, udruge napominju da se pronalaze razne vrste otpada. Zagrebačke udruge tako viđaju na smetlištima plastični otpad, komunalni, pa čak i opasni otpad. U-Knin na svojem području, osim već navedenih, nalazi i električni i farmaceutski otpad, kao i opasne kemikalije, gume i akumulatore. Osobito su zabrinjavajući primjeri iz Osijeka i Like tijekom incidenta s ilegalnim odlaganjem otpada, za koje se zapravo ne zna sa sigurnošću o kojem je sve otpadu bila riječ. Iz U-Lika kažu da još uvijek ne znaju je li ilegalno odložen infektivni, radioaktivni ili neki drugi opasni otpad niti znaju tko su bili počinitelji, iako je jasno da su institucije poput USKOK-a već napravile analize. U-Osijek tvrdi da su tijekom požara u tvrtki Drava International, koja se bavi prikupljanjem i preradom plastičnog otpada, primijetili da su kamioni koji dovoze nove pošiljke otpada čekali ispred ulaza u pogon u kojem je bio požar. Situacije poput ovih upućuju na zaključak da se u prevenciju i nadzor ilegalnog odlaganja otpada nedovoljno ulaže, što daje prostora i fizičkim i pravnim osobama da nesmetano odlažu bilo koju vrstu otpada na gotovo bilo kojem mjestu, urbanom ili ruralnom, ugrožavajući time ne samo prirodu i okoliš, već i zdravlje ljudi.

Govoreći o primjerenosti zakona i kazni u slučajevima ilegalnog odlaganja otpada te o prijedlozima za promjenu praksi i zakona, jedan se odgovor nameće kao primarni kod svih udruga. Naime, među intervjuiranim udrugama postoji konsenzus da je loša implementacija zakona u smislu nadzora ilegalnog odlaganja temeljni uzrok male incidencije kažnjavanja. Većina udruga misli da Državni inspektorat ne obavlja svoj posao kako bi trebao, odnosno da su inspekcije prerijetke i neučinkovite. U-Pula kaže da bi voljela vidjeti veći broj zaposlenika u Državnom inspektoratu kako bi inspekcije bile češće ne samo na odlagalištima, već i u privatnim tvrtkama. U-Lika se slaže da nadzor nije na zadovoljavajućoj razini, ali je isto tako nezadovoljna koordinacijom Državnog inspektorata s drugim institucijama poput Ministarstva za zaštitu okoliša i zelene tranzicije, budući da se događa da obje insitucije provode iste zasebne analize umjesto da surađuju. U-Lika smatra da bi bilo dobro da se uvedu lokalne inspekcije, koje ne mora odobriti i provoditi Državni inspektorat, nego lokalne institucije ili organizacije. U-Knin i U-Opatija kritiziraju rad komunalnih redara smatrajući da ih je premalo s obzirom na površinu koju bi s trenutnim brojem zaposlenika trebali pokrivati, a U-Opatiji smeta i to što se komunalni redari bave sitnim prekršajima, a veći se problemi i prekršaji „guraju pod tepih“. U-Zagreb, kao i U-Knin, predlažu da se postave kamere na lokacije za koje je poznato da su divlja odlagališta kako bi se time olakšalo kažnjavanje. Zaključuju da propisi postoje, ali je primjena zakazala. Vrijedi istaknuti i zasebna mišljenja i

prijedloge U-Krk i U-Osijek. U-Krk smatra da bi više od samih kazni pomoglo javno sramoćenje, odnosno objavljivanje liste tvrtki ili pojedinaca koji su napravili ekološku štetu ilegalno odloživši otpad. Iako nije vezano uz sektor zaštite okoliša, valja napomenuti da „lista srama“ postoji u kontekstu državnih dužnika. Lista na kojoj se nalaze fizički i pravni dužnici RH-e s najvećim iznosima dugovanja objavljuje se svake godine, ali primjetno je da dosada nije postigla željeni cilj indirektnog prisiljavanja subjekata na isplatu dugovanja, stoga se može postaviti pitanje koliko su u Hrvatskoj „liste srama“ učinkovite. Istraživanje JEDRO (Javne politike za održivi razvoj: voda, energetika, otpad) U-Osijek je pokazalo da su rezultati bolji tamo gdje komunalna poduzeća surađuju s ostalim općinama. Međumunicipalna suradnja, prema tome, može biti jedno od rješenja za učinkovitiji rad komunalnih poduzeća i nadzor divljih odlagališta.

Kada se govori o metodama rada ekoloških udruga, gotovo sve ističu mnogobrojne i različite vrste projekata i komunikacijske kanale putem kojih provode i realiziraju projekte. Svaka udruga ima drugačiji primjer uspješne kampanje što potvrđuje raznolikost pristupa ekološkim temama. Primjerice, U-Split je zaustavila praksu korištenja plastičnih jednokratnih čaša u vrtićima, a U-Knin je, osim nagrađene kampanje Eko-knjižnice igračaka, stavila fokus na edukaciju predškolske djece što je također napravila i udruga U-Krk. U-Pula i U-Zagreb3 imaju praktične kampanje, to jest servise za popravak poput ReGeppetto ili nagrađene Bicklopopravljaone u kojima se građani mogu educirati o načinima recikliranja i popravljanja određenih predmeta. U-Zagreb3 također je svojim prosvjednim kampanjama uspjela zaustaviti tvorničko zagađivanje u općini Vrginmost. U-Osijek ima prepoznate kampanje za mlade, a također su оформili i mrežu nevladinih organizacija u Osijeku nakon incidenta u tvrtki Drava International.

Što se tiče prepreka i izazova u osvješćivanju građana, generalni je stav udruga da postoje problemi u sustavu javnog komuniciranja, kao i u dopiranju do nekih demografskih skupina. Na primjer, odgovori udruga U-Pula i U-Osijek slični su u tome što se obje udruge slažu da se do mladih puno lakše dopire u odnosu na odrasle kod kojih je prisutna nezainteresiranost i nevoljkost u prihvatanju novih informacija i edukacija. Udruge U-Split i U-Zagreb3 smatraju da postoje propusti u javnom komuniciranju budući da često dobivaju komentare građana, koji su uvjereni da se odvojeni otpad na kraju ponovno miješa, zbog čega dovode u pitanje smislenost sortiranja. Udruzi U-Knin izazov je kako promijeniti ponašanje starijih građana koji cijeli život odlažu otpad u prirodi. U-Lika misli kako je u njihovom kraju problematična opća pasivnost građana koji zbog takvog stava nisu spremni nešto poduzeti i dati inicijativu za

rješavanje problema. U-Zagreb² vjeruje da najveći problem leži u „nedostatku morala, svijesti i odgovornosti prema sebi i drugima i prirodi koja nas okružuje“.

Udruge se u svome radu pretežito oslanjaju na društvene mreže i medije, a neke od njih imaju i podršku ili suradnju s poznatim osobama, čime promoviraju ekološke teme i svoje kampanje. U-Pula priznaje da su shvatili važnost marketinga i estetike u privlačenju pozornosti na svoje kampanje i aktivnosti, zbog čega sve više koriste društvene mreže. Najčešća društvena mreža koja se koristi je Facebook – nju koriste sve udruge, ali ne jednakim intenzitetom. U-Krk kaže da se više oslanja na fizičke kampanja poput postera, flyera i door-to-door kampanja s obzirom na to da su dosada pomoću tih komunikacijskih kanala ostvarivali dobre rezultate. U-Knin smatra da je usmena predaja najbolji marketing pa stoga ni ne ciljaju na suradnje s poznatim osobama. S druge strane, udruzi U-Lika suradnja s poznatim osobama glavni je alat za dopiranje do ljudi, a iako i U-Opatija ima dobru suradnju s javnim ličnostima, priznaje da se ne oslanja previše na to kao ni na društvene mreže jer su ljudi, prema njihovom iskustvu, vrlo angažirani u digitalnom svijetu, ali u stvarnom svijetu, kada su u pitanju konkretne aktivnosti, taj angažman izostaje. Neke udruge, poput U-Split i U-Zagreb³, imaju aktivne profile i na ostalim društvenim mrežama kao što su Instagram ili TikTok kojima šire svoju digitalnu prisutnost i sudjeluju u interakciji s pratiteljima.

Na kraju ove rasprave može se konstatirati da ekološke udruge imaju važnu ulogu u oblikovanju kolektivne svijesti o nužnosti učinkovitog gospodarenja otpadom. Iako su one neformalni akteri, svojom prisutnošću i aktivnošću dokazuju da društvena promjena može započeti odozdo, pod uvjetom da njihovo djelovanje bude prepoznato, podržano i umreženo s drugim sektorima društva. Zajedničkom suradnjom i djelovanjem svih sastavnica društva moguće je stvoriti odgovorno društvo koje poštuje prirodu i djeluje u skladu s načelima održivog razvoja.

6. Zaključak

Radom se željelo pokazati koliko je važno djelovanje ekoloških udruga u poticanju osviještenosti javnosti o problemu ilegalnog otpada i učinkovitom gospodarenju otpadom. Nezakonite prakse ilegalnog odlaganja otpada narušavaju povjerenje građana u institucije te potiču apatiju i nepovjerenje prema zakonitom i održivom postupanju s otpadom. U borbi protiv negativnih posljedica po kolektivnu svijest, kao što je gubitak osobne odgovornosti,

ravnodušnost prema okolišu i opadanje društvenih vrijednosti, ključnu ulogu imaju ekološke udruge koje promiču svijest o važnosti pravilnog zbrinjavanja otpada. Njihova su nastojanja usmjerena na promjenu kolektivne svijesti građana poticanjem odgovornog ponašanja i jačanjem pritiska na institucije s ciljem učinkovitog provođenja zakona. Iako su rezultati vidljivi u porastu ekološke osviještenosti i sudjelovanju građana u akcijama očuvanja okoliša, problemi i dalje postoje zbog nedovoljne kontrole, neujednačene primjene propisa i nedostatne suvremene infrastrukture za prikupljanje, odvajanje i recikliranje otpada. Dugoročna i kvalitetna rješenja mogu se ostvariti samo onda, na što udruge konstantno apeliraju, kada postoji zajednička odgovornost i suradnja svih dionika koji mogu na to utjecati.

Analizom intervjua provedenog s predstavnicima ekoloških udruga može se zaključiti da je ilegalno odlaganje otpada nezakonita praksa, uz prešutno ili aktivno sudjelovanje politički i ekonomski moćnih aktera. Ako pojedinci i društvo zatvaraju oči na takve nemoralne aktivnosti, znači da prešutno odobravaju katastrofalne nepravde za ljude i prirodu određene lokalne zajednice i šire. Iz prethodno navedenih argumenata možemo zaključiti da takvo društvo postaje plodno tlo za manipulacije, za interesne skupine koje koriste tišinu većine da bi ostvarile vlastite ciljeve. Savjest je kompas, unutarnji glas koji nas upozorava kad činimo nešto pogrešno i koji nas vodi prema ispravnim odlukama. No, kad govorimo o društvu, savjest postaje zbroj individualnih moralnih načela, definiranih kroz zakone, ponašanja, javne politike i društvene norme. Zbog toga se ističe potreba za transparentnošću, edukacijom i jačanjem građanskog aktivizma kao ključnim alatima za prevladavanje sustavnih slabosti, a u želji da se izgradi društvo koje poštuje zakon, okoliš i vlastitu budućnost.

U Hrvatskoj je prisutna sve veća lokalna inicijativa koja potvrđuje rast građanske svijesti i spremnost lokalnih zajednica i njezinih žitelja da zaštite svoj okoliš. Ipak, na tome se treba još raditi jer i dalje nema čvrstih temelja, osobito u odnosu na druge zemlje Europske unije. Sumirani rezultati ovoga rada ukazuju na neophodnost postojanja i aktivnog djelovanja ekoloških udruga u svim dijelovima Hrvatske kao iznimno bitnog pokretača utjecaja na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom. Na temelju izloženog nameće se zaključak da samo društvo koje njeguje odgovornost i moralne vrijednosti može stvoriti temelje za pravednu, sigurnu i održivu budućnost jer bez toga nema ni istinskog napretka.

Zahvala

Zahvalu upućujem mentoru doc. dr. sc. Ivanu Perkovu na stručnim savjetima i smjernicama tijekom istraživačkog procesa te na izdvojenom vremenu i trudu u praćenju stvaranja ovoga rada. Zahvaljujem i svim sudionicima u istraživanju - ekološkim udrugama - na susretljivosti i spremnosti na suradnju.

Popis literature

1. Blažević Pajdaš, L., Pajdaš, L. (2015) Uloga informiranja građana u uspostavljanju sustava odvojenog sakupljanja otpada – studija slučaja na otoku Krku. Zbornik, Međunarodni znanstveno – stručni simpozij. Zadar: Geotehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
2. Bolković, M. (2020) Definiranje ekološke krize. Završni rad. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet Rijeka.
3. Cifrić, I. (2009) Pojmovnik kulture i okoliša, Zagreb: Visoka škola za poslovanje i upravljanje, s pravom javnosti „Baltazar Adam Krčelić“, Zaprešić.
4. Cifrić, I. (2012) Kultura i okoliš. Zagreb: Visoka škola za poslovanje i upravljanje, s pravom javnosti „Baltazar Adam Krčelić“, Zaprešić.
5. Carter, N. (2004) Strategije zaštite okoliša: Ideje, aktivizam, djelovanje. Zagreb: Barbat.
6. Čaldarović, O. (2012) Prema društvu uspješno reguliranog rizika?. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.
7. Črnjar, M. (2002) Ekonomika i politika zaštite okoliša: (ekologija, ekonomija, menadžment, politika). Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Glosa Rijeka.
8. Dobrović, S. (2019) Vodi li nedostatak poslovne etike u zaštiti okoliša u štetna i neodrživa rješenja? Održivi razvoj, ekologija i poslovna etika / uredio Ivan Koprek. Zagreb : Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove.
9. Herceg, N. (2018) Okoliš i održivi razvoj. Zagreb: Synopsis.
10. Herceg, N., Stanić-Koštroman, S., Šiljeg, M. (2013) Čovjek i okoliš. Zagreb: Synopsis.
11. Jambrešić, V. (2024) Ekološka kriza i benefiti ekološke etike. Završni rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
12. Jelić, Š. (2023) Ekološka kriza i mogućnost ljudskog djelovanja. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet.
13. Kalambura S., Kiš D., Guberac S. (2018) Gospodarenje otpadom II. Osijek: Poljoprivredni fakultet u Osijeku, Sveučilište J. J. Strossmayera.
14. Kiš D., Milanović Z., Kalambura S. (2019) Gospodarenje otpadom III : izbjegavanje, prevencija i edukacija. Osijek : Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek, Sveučilište J. J. Strossmayera.
15. Laklija, J. (2018) Razvoj ekološke svijesti u Republici Hrvatskoj. Završni rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci Filozofski fakultet.

16. Lay, V., Šimleša, D. (2012) Nacionalni interesi razvoja Hrvatske kroz prizmu koncepta održivog razvoja. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
17. Milanović Z., Radović S., Vinko Vučić S. (2002) Otpad nije smeće. Zagreb: Gospodarstvo i okoliš, Mtg-topograf.
18. Milas, Goran (2005) Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.
19. Motik, B. i Šimleša D. (2007) Zeleni alati za održivu revoluciju. Zagreb: Što čitaš i ZMAG.
20. Perkov, I. (2022) Društvo otpada. Zagreb: Pergamena i Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku.
21. Radman, M. (2020) Suradnja kao alat za razvoj programa za mlade s temom edukacije za okoliš i održivi razvoj. Obrazovanje za okoliš i održivi razvoj : društveno-korisno učenje na sveučilištima u Republici Hrvatskoj, zbornik radova / [uređivački tim Ivana Carev ... et al.] Split : Sunce - udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj.
22. Rukavina, D. (2009) Kako rješavati probleme otpada? Gospodarenje otpadom. Specijalno izdanje časopisa Tehnoeko. Zagreb: Business Media Croatia d.o.o.
23. Šimleša, D. (2010) Ekološki otisak - kako je razvoj zgazio održivost. Zagreb: TIM Press i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Mrežni izvori

24. Afrić, K. (2002) Ekološka svijest – pretpostavka rješavanja ekoloških problema. Ekonomski pregled, vol. 53, no. 5-6, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb. <https://hrcak.srce.hr/clanak/44505>
25. Bolscho, D. (1996) Obrazovanje o okolišu i ekološka svijest (Odsjek pedagoških znanosti I, Sveučilište Hannover). Socijalna ekologija, vol. 5, no. 3, Hrvatsko sociološko društvo i Odsjek za sociologiju Filozofski fakultet u Zagrebu. <https://hrcak.srce.hr/clanak/208636>
26. Civilno društvo. <https://www.civilnodrustvo.hr/prije-50-godina-je-osnovana-organizacija-greenpeace/>
27. Citati o prirodi i ekologiji. <https://najboljicitati.com/citati-o-prirodi-i-ekologiji/>
28. Društvena svijest. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/drustvena-svijest>

29. Eurostat. (2023) Održivi razvoj u Europskoj uniji – Statistički prilog dobrovoljnom preispitivanju EU-a – izdanje za 2023. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistical-reports/w/ks-05-23-188?etrans=hr>
30. Fundurulja, D., Mužinić, M., Pletikapić, Z. (2000). Odlagališta komunalnog otpada na području Hrvatske. Građevinar, vol. 52, no. 12. <https://hrcak.srce.hr/broj/1264>
31. Jurković, M. Intervju s Vjeranom Piršićem, Udruga. <https://udruga.hr/intervjui/vjeran-pirsic/>
32. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. (2017). Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017.–2022. Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike. <https://mingor.gov.hr/>
33. Mustać, N. (2024). Pregled zakonodavnog, institucionalnog i financijskog okvira djelovanja organizacija civilnog društva u Hrvatskoj. Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja, vol. 58 no. 110. <https://hrcak.srce.hr/328415>
34. Podog, G. (2013). Narod u besparici, a udruge plivaju u novcu. Hrvatski tjednik. <https://bitly.cx/oKtwX>
35. Zelena akcija. (n.d.). Službena stranica udruge. <https://zelena-akcija.hr>
36. Pečjak, V. (2009) Ekološka kriza i čovjek. Napredak, Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, vol. 150, no. 3-4, Hrvatski pedagoško-književni zbor. <https://hrcak.srce.hr/file/123258>
37. Smolak, I., Kemeter, D. (2017) Ekološka svijest građana Republike Hrvatske. Čakovec: Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, vol. 8, no. 2. <https://hrcak.srce.hr/file/283344>
38. Šimleša, D., Branilović, J. (2007). Položaj i utjecaj ekoloških udruga u Hrvatskoj // razvoj sposoban za budućnosti; prinosi promišljanju održivog razvoja hrvatske. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. <https://bitly.cx/G1uWx>
39. Šimleša, D. (2006). Četvrti svjetski rat/Drugačiji svijet je moguć! : globalni napad na život/priče iz našeg dvorišta | Zagreb: Što čitaš? <https://bitly.cx/38eC7>
40. Šundalić, A., Pavić, Ž. (2007) Ekološka svijest mladih : između održivog razvoja i tehnocentrizma. Socijalna ekologija, vol. 16, no. 4. Hrvatsko sociološko društvo i Odsjek za sociologiju Filozofski fakultetu Zagrebu. <https://hrcak.srce.hr/clanak/30369>

Sažetak

Autor: Lucijan Mofardin

Naslov rada: Ilegalno odlaganje otpada i utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj

Ilegalno odlaganje otpada jedan je od najvećih problema zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj. Unatoč postojećem zakonodavnom okviru i sustavu gospodarenja otpadom, mnoge lokacije diljem zemlje i dalje su pogođene nepropisnim odlaganjem otpada. U borbi protiv ovog problema važnu ulogu imaju ekološke udruge koje kroz edukativne kampanje, terenske akcije i suradnju s lokalnim zajednicama promiču svijest o važnosti pravilnog zbrinjavanja otpada. Cilj je ovoga rada, u kontekstu ilegalnog otpada, istražiti kako ekološke udruge utječu na promjenu kolektivne svijesti građana poticanjem odgovornog ponašanja u gospodarenju otpadom. Ovaj rad teorijski i empirijski istražuje problem ilegalnog odlaganja otpada i utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom u Hrvatskoj. Teorijsko se istraživanje temelji na istraživanju relevantne literature o ključnim pojmovima koji se odnose na temu ovoga rada. Taj će teorijski okvir poslužiti, kao uvod u empirijsko istraživanje, za interpretaciju, analizu i sintezu postojećih teorijskih izvora. Empirijsko je istraživanje provedeno kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua s pojedinim ekološkim udrugama putem platforme Zoom. U istraživanju je sudjelovalo deset ekoloških udruga iz sedam županija koje se u svom radu, pored ostalog, bave pitanjem zbrinjavanja otpada. Rezultati kvalitativnog istraživanja pokazuju da utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest varira po županijama, ali svi naglašavaju potrebu sustavne edukacije kao i učinkovitije provođenje zakonskih propisa.

Ključne riječi: ilegalni otpad, ekološke udruge, kolektivna svijest, gospodarenje otpadom

Abstract

Author: Lucijan Mofardin

Paper title: Illegal waste disposal and the influence of environmental NGOs on the collective consciousness of the importance of efficient waste management in the Republic of Croatia

Illegal waste disposal is one of the biggest environmental protection problems in the Republic of Croatia. Despite the existing legislative framework and waste management system, many locations across the country are still affected by improper waste disposal. In the fight against this problem, environmental organizations play an important role, promoting awareness of the importance of proper waste disposal through educational campaigns, field actions and cooperation with local communities. The aim of this paper, in the context of illegal waste, is to investigate how environmental associations influence the change in the collective awareness of citizens by encouraging responsible behavior in waste management. This paper theoretically and empirically investigates the problem of illegal waste disposal and the influence of environmental consciousness on the collective awareness of the importance of efficient waste management in Croatia. The theoretical research is based on the research of the relevant literature regarding the key terms related to the topic of this paper. This theoretical framework will serve, as an introduction to empirical research, for the interpretation, analysis, and synthesis of existing theoretical sources. The empirical research was conducted using the qualitative method of semi-structured interviews with individual environmental associations via the Zoom platform. Ten environmental organizations from seven counties participated in the research, which, among other things, deal with the issue of waste disposal in their work. The results of the qualitative research show that the influence of environmental organizations on the collective consciousness varies throughout counties, but all emphasize the need for systematic education as well as more efficient implementation of legal regulations.

Keywords: illegal waste, environmental associations/ organizations, collective consciousness, waste management

Dodaci

Prilog 1. Informativni obrazac

Ovaj informativni obrazac sadrži informacije o istraživačkom radu i njegovim ciljevima.

Institucija: Fakultet hrvatskih studija – Odsjek za sociologiju

Ime mentora: doc.dr.sc. Ivan Perković

Ime istraživača: Lucijan Mofardin

Informacije o istraživanju

Naziv istraživanja: Problem ilegalnog odlaganja otpada i utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj

Cilj istraživanja je istražiti kako i koliko ekološke udruge doprinose povećanju ekološke svijesti te posljedično učinkovitijem gospodarenju otpadom.

Opis procesa istraživanja

U svrhu prikupljanja potrebnih podataka provodi se polustrukturirani intervju s ekološkim udrugama iz Hrvatske. Intervju se sastoji od tri tematske cjeline s ukupno 14 pitanja. Pitanja obuhvaćaju tri tematske cjeline: gospodarenje otpadom u Republici Hrvatskoj, odlaganje ilegalnog otpada te utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj.

Slobodni ste postavljati nam pitanja, iznijeti svoje komentare ili zatražiti dodatna objašnjenja.

Naglašavamo da će se razgovor snimati.

Jedino će istraživači biti upoznati s Vašim identitetom kao predstavnikom ekološke udruge u čije ime dajete intervju. Intervju će biti snimljen i transkribiran (zapisan), a koristit će ih samo istraživač. Ime udruge može biti upotrebljeno za potrebe istraživanja. Sudjelovanje u ovom istraživanju provest će se samo uz Vaš pristanak.

Za daljnje informacije kontaktirajte:

lmofardin@fhs.hr

Prilog 2. Predložak za intervju – pitanja

Polustrukturirani intervju: Problem ilegalnog odlaganja otpada i utjecaj ekoloških udruga na kolektivnu svijest o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj

Svrha i ciljevi istraživanja: Svrha je ovoga rada ukazati na problem i nesagledive posljedice ilegalnog odlaganja otpada i važnost postojanja i djelovanja ekoloških udruga. Cilj je, u kontekstu ilegalnog otpada, istražiti kako i koliko ekološke udruge utječu na promjenu kolektivne svijesti građana poticanjem odgovornog ponašanja u gospodarenju otpadom.

Trajanje intervjuja: 30 - 45 min.

PRVA TEMATSKA CJELINA: Gospodarenje otpadom

1. Koji je povod osnivanja i cilj vaše udruge?
2. Na koji način vaša udruga doprinosi rješavanju problema gospodarenja otpadom?
3. Kakva je suradnja između vaše udruge i administrativno-teritorijalnih jedinica ili komunalnih poduzeća koja se bave ovim pitanjem?
4. Kako biste ocijenili postojeće nacionalne strategije i politike gospodarenja otpadom? Što se može poboljšati?

DRUGA TEMATSKA CJELINA: Ilegalni otpad

5. Koliko je problem ilegalnog odlaganja otpada prisutan u vašem lokalnom području i tko su, prema vašem iskustvu, najčešći počinitelji ilegalnog odlaganja otpada – fizičke ili pravne osobe?
6. Koje se vrste otpada najčešće ilegalno odlažu u vašoj sredini?
7. Smatrate li da su zakoni i kazne za ilegalno odlaganje otpada dovoljno strogi i učinkoviti?
8. Koje bi promjene u zakonodavstvu ili praksi, prema vašem mišljenju, bile najpotrebnije?

TREĆA TEMATSKA CJELINA: Kolektivna svijest građana RH o važnosti učinkovitog gospodarenja otpadom

9. Koje metode koristite za informiranje i edukaciju građana?

10. Možete li podijeliti primjer neke kampanje ili akcije koja je imala snažan odjek u javnosti?
11. Primjećujete li promjene u ponašanju građana kao rezultat vašeg djelovanja?
12. Koje su najveće prepreke u promjeni svijesti ljudi o odgovornom postupanju s otpadom?
13. Koliku ulogu u vašem djelovanju imaju društvene mreže, mediji i javne kampanje?
14. Jeste li imali podršku poznatih osoba, influencera ili javnih osoba u vašim kampanjama?

Životopis

Ime i prezime: Lucijan Mofardin

Datum i mjesto rođenja: 29. srpnja 2003., Rijeka

Obrazovanje

2024 - prvostupnik SOCIOLOGIJE Fakultet hrvatskih studija, Zagreb - 3. godina

2024 - prvostupnik KOMUNIKOLOGIJE Fakultet hrvatskih studija - 3. godina

2024 - prvostupnik POSLOVNE EKONOMIJE Libertas međunarodno sveučilište - Zagreb, 3. godina

2018 – 2022 - gimnazijalac - Prva Riječka Hrvatska Gimnazija

2018 – 2019 - gimnazijalac - Gimnazija Andrije Mohorovičića

2016 – 2018 - učenik OŠ Brajda/ 2010 – 2016 učenik OŠ-SE Dolac (na talijanskom jeziku)

Postignuti rezultati tijekom školovanja

- tijekom cijelog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja postignut izvrstan uspjeh
- OŠ - proglašen učenikom generacije / SŠ - nominiran za učenika generacije
- tijekom školovanja sudjelovao na brojnim županijskim i državnim natjecanjima
- prosjek ocjena 1. god. studija - 4.8 / 2. god. studija - 4.9 / Libertas - 1., 2.god. - 4.2
- stipendist za kategoriju darovitih studenata PGŽ

Strani jezici

- ENGLESKI - C1 (razumijevanje, govor, pisanje); TALIJANSKI, RUSKI - B2 (razumijevanje, govor, pisanje); FRANCUSKI, ŠPANJOLSKI, NJEMAČKI - B1 (razumijevanje, govor, pisanje)
- 2025 - dodijeljena stipendija francuske vlade za usvršavanje francuskog jezika - Besancon

Projekti

- sudjelovao u mnogim školskim i državnim projektima tijekom srednjoškolskog obrazovanja
- 2025 - terensko istraživanje (anketiranje) "Kvaliteta života u Dugom Selu"
- 2024, 2025 - sudjelovanje na simpoziju "Mediji na drugačiji način" – voditelj
- 2024 - sudjelovanje na simpoziju "Društveni pokreti i društvena kontrola" - izlagač
- 2024 - sudjelovanje na međunarodnom simpoziju "Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu" na 32. "Danima Frane Petrića", Cres - izlagač

Radno iskustvo

2023 - suradnik u istraživanju tržišta Bruketa&Žinić&Grey

2024 - djelatnik službe za korisnike Mplus - agent za korisničku službu na talijanskom jeziku

Vještine i aktivnosti

2023, 2024, 2025 - aktivan član udruga – Agenda i Anomija (pisanje za web stranicu udruge)

2023/2024 - demonstrator na kolegiju – Komunikacijski menadžment

2024/2025 - demonstrator na kolegiju – Sociološke teme i perspektive I

2025 - član biračkog odbora u lokalnom izbornom povjerenstvu za predsjedničke izbore

2025 - član biračkog odbora u lokalnom izbornom povjerenstvu za europske i lokalne izbore

2024 - volontiranje - Humanitarni božićni sajam "Kolokviraj ljubav"